ZABAVNA KNJIŽNICA
„NEDJELJE“.

1. SVEZAK.

MARIE AFFRE:

ZA POBJEDOM

NOVELA IZ DOBA PRVIH KRŠĆANA.

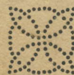
IZDAJE KAPTOL VRHBOSANSKI
SARAJEVO 1922.

ZABAVNA KNJIŽNICA
„NEDJELJE".

MARIE AFFRE:

ZA POBJEDOM

NOVELA
IZ DOBA PRVIH KRŠCANA.

IZDAJE KAPTOL VRHBOSANSKI
SARAJEVO 1922.

Predgovor.

„NEDJELJA“ je odmah okupila oko sebe lijepo kolo katoličkih književnika, koji su odlučili izdavati i ZABAVNU KNJIŽNICU „NEDJELJE“.

U ime Božje počinjemo s novelama odlične francuske spisateljice MARIE AFFRE. Predmet je ovim novelama prvo kršćansko doba, koje nam sigurno daje ponajljepše izglede katoličkog ponosa i značaja. Čitatelji „NEDJELJE“, koji su u njoj čitali novelu „ZA POBJEDOM“, ne mogu dosta da nahvale ljepotu ovoga književnog rada, koji nam uzdiže srce do u svete i vedre visine.

Mi obećajemo, da ćemo sve učiniti, te nam ZABAVNA KNJIŽNICA „NEDJELJE“ odnese palmu i pobjedu nad svim ostalim zabavnim knjižnicama ili bibliotekama, koje nažalost u nas većinom samo truju i uznemiruju čovječju dušu. I molimo sve čestite katolike, da se okane toga blata i otrova, a prihvate zlato i zdravlje lijepe naše katoličke knjige.

Cijena pojedinim svescima bit će 4—8 Din., već prema opsegu.

Narudžbe prima **Kaptol Vrhbosanski u Sarajevu, Krekova 5.**

SARAJEVO, 4. svibnja 1922.

I.

Djevojče u zvjezdama.

Čudesna, neobična modrina obavila je ove večeri sav nepregledni kraj. More se prelijevalo u blijedom modrilu kao istočni dragulj. Ravnica bila nekud sumorna i plavkasta. Daleki se bregovi zavili u ugodne boje cvijeta zimzelenova, i nebo, koje je isprva bilo blijedo, poprimilo je živu boju čarobnog safira.

Malo pomalo počele se povlačiti ovim nebesnim plavetilom bijele maglice. Isprva si ih jedva zamijetio, ali su najedamput obuhvatile čitav kraj. Mramorne vile na obali zaljeva izgledale su kao bajoslovni nakiti iz istočnih priča. Na nebu se pojavilo nekoliko zvijezda, i naskoro su pale bijele maglice u velikim naslagama na nježnu sjetu ovoga sicilskoga kutića. Na čempresima, narančama i ružičnim žbunovima probudili se nevidljivi orkestri, i sitni biserni pjev pratio je nečuvenim prebiranjem čarobni šum valova, što umirali na obali. I dok se je ovo suglasje dizalo prema ne-

bu, s neba su se spuštali jasni odsjevi prema zemlji. Sjaj obiju beskrajnosti stopio se u jednu cjelinu, tako divnu i čistu, da je pjesnik ni u najljepšem snu ne bi zamislio.

Ove lijepe večeri, usred ovoga sjaja, ugledala je mala Nivija po prvi put svojega oca. Znala je, da joj otac živi u Rimu i da je vrlo bogat. Pripovijedali su joj i to, da joj taj nepoznati otac šalje lijepe vezene tunike, u koje se oblačila, i bogati nakit, što ga je nosila na sebi. Nivija je znala, da joj majka sniva vječni san u sjajnoj mramornoj grobnici, i o toj majci mala Rimljanka nije sačuvala nikakve uspomene... osim, ah! ali to je bilo davno, davno —— osim što se sjećala jednoga blijedoga suzama oblivenog lica, jednoga nemirnog, uvijek uplašenog lica. To je bilo lice njezine majke...

Bila je još posve mlada, kad su je donijeli u ovu ružičastu vilu, što se dizala usred ukusnih terasa na obali modroga zaljeva. Ovdje je odrasla pod nadzorom svoje dadilje Harte i starog oslobogjenika Ordata, koji je bio Grk kao što i dadilja. Imala je još pet ili šest ro-

bova, muških i ženskih. Jedni su njegovali cvijeće u vrtu, drugi su priregjivali mirise i bjelila, pa kitili i dotjerivali Niviju kao malo božanstvo. U ljepoti ove sunčane i cvjetne Sicilije bilo je djevojče kao živi cvijet, sva rumena i sva plava, u zlatnoj mladosti svojih petnaest godina.

Ove je večeri umakla Hartinu nadzoru i pobjegla u vrt. Vrt je bio jedno čudo. U više spratova spuštale se terase niz lagan obronak prema zaljevu. Niz obronak žuborili potočići sa svojim lakim vodopadima izmegju pojedinih greda i terasa. Širokim bijelim stepenicama, što se vijugale kroz zelenilo, kao tanane pantljike, silazilo se do obale na blistavi pješčani žal. Nivija je odmah kao izvan sebe potrčala kroz aleje, sva sretna, što može jedamput sama šetati u sumračju. Osobito joj godilo, što je osjećala po licu svježe cjelove morskog povjetarca.

Ali naskoro zaustavi se zamišljena usred mirtinog gaja. Svladala ju večernja milina. Duboko je se dojmila samoća i to svečano, uvijek jednako udaranje valova. Jedan je potočić žuborio

uprav kroz ovaj gaj. Tiho, gotovo nečujno romonio je prema obali. A na širokoj površini morskoj odsijevale su milo nebeske luči. Preko potočića bila je prebačena mala daščica. Bez sumnje stavio ju rob, koji je njegovao vrt. Nivija pomisli, kako bi to bilo ugodno, da sjedne na ovaj mostić, izmegju zvjezdanog neba i toga potočića, u kojem se odrazivalo nebo.

Ovako ugleda Niviju njezin otac Marko, koji se bio iskrcao na obali i pošao prema vili. Rimljanin stane, sav tronut i iznenagjen. A onda se okrenu prema čovjeku, koji ga pratio, i prišapnu mu:

— Pogledaj, evo je... Nivija, moja mala Nivija! Sva je u zvjezdama. Kao da je vila iskrsnula iz vrela.

— Vidim je, gospodaru!... odgovorio čovjek neobično milim glasom. I kad se Marko okrenuo od njega i pošao prema djevojčetu, on je šaputao tihim glasom:

— Prije bih rekao, da je to jedna od onih djevica okruženih zvjezdanim nebom, što ih ja tako rado slikam . . .

Nivija se uplašila, kad je ugledala

ova dva stranca. Uspravila se na mostiću i htjela da pobjegne. Ali Marko raskrili ruke i poviče:

— Kćerko moja! Moje drago dijete! Dogji!...

Djevojka se malo sabrala, ali se s nekim strahom približavala laganim korakom i promatrala u mjesečevu svijetlu toga čovjeka, što joj se nazivao ocem.

Nije mu bilo više od trideset i pet godina. Bio je velik, i njegove su mišice odavale silnu snagu. Glavu mu pokrivao ocjelni šljem, i iz toga metalnog okvira izbijalo lice čisto i milo, lijepih crta, kao što se izražavaju na hladnim, neosjetnim kipovima. Ali u ovaj je čas duboka uzbugjenost posve promijenila ove crte. Nivija bila kao uhvaćena. Markove sjajne crne oči, pune nježnosti i miline privlačile ju, i šapćući prvi put ime svojega oca ona mu poleti u naručaj.

Rimljanin je obasuo cjelovima čisto čelo svoje kćerke. I ona je osjetila, kako joj padaju na lice vruće njegove suze. I ništa se nije čudila, jer je i sama plakala. Najedamput je otac uzdiže na

svoje jake ruke. Okrajci njegova plašta lepršali su poput krila. Marko je pomamnom brzinom poletio s njom prema vili. U nekoliko časaka bili su u trijemu. Harta kriknu iznenagjena, kad ugleda Rimljanina. A on provali jednim skokom u prvu dvoranu, gdje je Ordat uz svijetlo uljenice pisao jedno pismo. Jedan je rob stajao uspravno u kutu dvorane i bez sumnje je čekao, da bude list gotov i da ga odmah ponese onome, kojemu je namijenjen.

Starom se Grku ote promukao usklik, kad ugleda svoga gospodara. Ali je i ovaj uzvik odavao osjećaje vjernoga sluge. Jednim migom otpremi roba, a Nivijinu ocu pruži napola ispisani pergamenat:

— Evo, gospodaru, tebi sam baš pisao.

Marko udari u smijeh. Nježno spusti Niviju na zemlju i zagrli je desnicom oko nježnih ramena. Nasmijana glava njegove kćerke prisloni se uz njega. Lijevom rukom prihvati list i stane ga čitati visokim glasom, uplićući usput svoje primjedbe i opaske.

»Marku Favelijanu, rimskom građaninu... slijedi nabrajanje mojih naslova i nadjeva, prijegjimo... **Pozdrav! Bogovi te čuvali! Jupiter...** da, da, vrlo dobro, prijegjimo!... **Tvoj te sluga upozoruje, gospodaru, da je tvoja kćerka Nivija navršila petnaest godina života.**
— Petnaest godina Nivija! Zar je to moguće? Ipak, da, da, bit će... **Djevojče je veliko, milo i lijepo.** — To je istina. — **Ali njezina dadilja i ja nijesmo je mogli naučiti više, nego što znamo mi sami.**
— Ah! ah! to će biti malo!... **Bilo bi vrijeme, gospodaru, da dobavite djetetu mudrog i učenog čovjeka, koji se boji bogova...** Jadni Ordate! Vidi se, da ne znaš ni Rima ni Rimljana! Učeni ljudi, moj bezazleni Grče, nijesu mudri. I oni, koji su mudri — čudnovata stvar! — ne boje se bogova: oni se klanjaju samo jednomu, i baš ovoga nema ni u jednom našem hramu — **koji se boji bogova, pa da se Nivija pod njegovom upravom nauči svemu, što mlada Rimljanka njezinog staleža treba da zna.** — Vjeruj mi, moj dragi oslobogjeniče, da se mlade Rimljanke Nivijinog staleža brinu vrlo malo za nauku i odgoj. One

sebi drže po jednog roba za učitelja, da... da ga dadnu bičovati, ako im bude dosadno. Njima je više stalo do njihova nakita, do svetkovina i javnih igara, negoli do pera i pergamena! — **Tvoja je sicilska vila dosta prostrana, da može primi i još jednog gosta...** I kod ovih je riječi moj dolazak prekinuo tvoje pismo, moj dragi Ordate!

Markove primjedbe o pokvarenosti Rima izazvale su crvenilo na licu staroga Grka i dadilje Harte, koja je za vrijeme čitanja pridošla. A Nivija, kad je čula iz očevih usta, kako daju mlade Rimljanke bičovati svoje robove, uzbunila se, i njezine se lijepe plave oči zamaglile suzama.

Marko sjedne na stolicu od slonove kosti i privuče sebi kćerku na koljena.

— Moj vjerni oslobogjeniče, reče ozbiljno, hvala ti na svoj tvojoj brizi! Harta i ti stekoste pravo na moju vječnu zahvalnost. Ljubili ste i brinuli se za ovaj nježni cvijet, što sam ga bio povjerio vašim rukama, i koji je bio već tako blizu smrti. Hvala vam! Sad je vidim veliku, jaku i lijepu. Čitavo vam moje srce veli: Hvala!

— Ne treba da nam zahvaljuješ, odgovori starac hrapavim glasom. Što smo učinili, činili smo na uspomenu one, koje više nema megju nama.

Marko problijedi, i njegova ponosita glava klonu. Ali naskoro se opet uspravi i uze govoriti običnim glasom. Samo je bljedoća njegova lica kazivala, kako mu se duboko zasjekla rana, što mu je starac zadade svojim riječima.

— Već sam mislio na to, što mi pišeš, Ordate! I ja vodim sa sobom učitelja, što ga hoću da dadnem Niviji. Dogji bliže, Aurelijane... a tako, kuda je to njega nestalo?

I zbilja, u stanu nije bilo nikoga osim Marka i njegove kćeri, te starog Grka i dadilje. Stranac, koji je malo prije pratio Rimljanina, mora da je ostao pokraj potočića, iz kojega su tako divno odsijevale zvijezde. Gospodar se veselo nasmijao:

— Ah, pjesniče, nepopravljivi pjesniče! Tko zna, na koji je on svijet otišao! Nadam se, da će pogoditi put do vile, kad bude gotov sa svojim sanjama. Vidiš, Ordate, taj je čovjek učen i mudar. Ali ja nijesam gledao da saznam,

da li se on boji bogova. Doveo sam ga Niviji, da se nauči od njega slikarstvu, književnosti, matematici i prirodnim znanostima. Ali on neće ostati ovdje. Predomislio sam se.

Ordat i Harta pogledaše nemirno jedan drugoga.

— Nivija dakle neće imati učitelja? — prošapta stari Grk.

— Dakako da će ga imati! — odgovori Marko. — Ona će imati učitelja, dapače i više njih, ali ne ovdje. Ja ću povesti kćerku u Rim.

Kao da je grom ošinuo preneražene sluge. A Nivija se nježno privila uz oca.

— Nikada te neću ostaviti, govorila mu ona. Uvijek ću biti uza te. Kako te volim, dragi oče, što si odlučio da me povedeš sa sobom! Vidjet ćeš, kako ću dobro učiti!

Ali ona najedamput stane. Opazila je tužno lice staroga Ordata i svoje dadilje. Steglo joj se srce, i slušala je bez razumijevanja ovaj razgovor:

— U Rim!... reče oslobogjenik promuklim glasom; ti si se dakle, gospodaru, odrekao?...

— Ne, ničesa se nijesam odrekao!... odgovori Marko hladno.

Harta zajeca i pobježe iz sobe.

— Čuvaj se, gospodaru!... šapće stari Grk tužnim glasom. Sjeti se, da je baš zbog toga nestalo već jednog života. Hoćeš zar još i drugu smrt?

Rimljanin izusti užasnu kletvu; ustane naglo i otisne stolicu od slonove kosti takovom silom, da se je ona prevrnula i razbila. Nivija se čisto sledevrnula i razbila. Nivija se čisto sledenila od groze, pa je sva dršćući uzmakla. Kad je Marko vidio, kako mu se zaprepastila kćerka, umirio se; prestade vikati, i na njegovu lijepom, od ljutine izobličenom licu, pojavi se smiješak. Onda se okrene oslobogjeniku, pa će mu odlučnim glasom:

— Ja vodim Niviju i Hartu u Rim. Ti ostaješ ovdje sa robovima, da se brinete za vilu i za bašču. Ondje, kao što ni ovdje, dijete ne smije znati...

On prestade, jer je vidio, kako mu kćerka pozorno sluša svaku riječ.

— Draga moja!... okrenu se njoj nježnim glasom, pa je privuče k sebi i stade joj milovati lijepu plavu kosu

zadrhtalim rukama: Moja Nivija, ljubavi moja... Kako si njoj slična!...

Jedan je čas bilo, kao da se bori sa suzama. Taj čovjek mora da je bio vičan svladavati svoje burne osjećaje, jer već po drugi put postade sasvim gospodar nad sobom.

— Ti si već odavna morala da ideš spavati, drago dijete, reče joj nježno. Sutra ćemo u Rim. Ajde sad spavati, ajde!... I sutra da si mi svježa i nasmijana!...

Djevojče posluša. Te večeri, prije nego što je legla u svoj mekani krevet, bacila je šaku tamjana u kadionicu na podnožju malog brončanog Apolona i zahvalila bogu za sretnu promjenu u svojoj sudbini. Legla je, i u času, kada se spremala da zaspi, sjetila se straha, što ga je bila oćutjela, kad je ugledala svoga oca. Blaženo se osmjehnu, i taj joj osmijeh zadrži Morfej na usnama s... do u jutro.

II.

Ružičasta vila.

Aurelijan se naslonio na bijelu ogradu kraj stepenica, te se razgledao kao zanesen. Njegove su ushićene oči promatrale nebo, na kojem su titrale zvijezde, pa more, što se svjetlucalo, kao da se plamovi vuku po njemu, i vilu ružičastu, srebrno-rumene boje, što podsjeća na zoru. Tamo dolje, vrlo daleko, izmegju nebeskoga svoda i morskih valova, dva su crvena svijetla bacala svoj jasni odsjev. Svijetla su dolazila s lagje, kojom se bio on s Markom dovezao, a koja je morala radi plitkoga zaljeva ostati na morskoj pučini.

Aurelijan je sanjao, kako bi divan život bio u tom čarobnom kraju, uz ove valove i njihovo nježno talasanje. Mislio je na djevojčicu, koju je imao da poučava, i kao da ju je opet gledao pred sobom: svu bijelu i zvjezdama okruženu, kako ju je bio ugledao u mirtinu gaju. Sklopio je ruke i pogledao prema nebu:

— Gospode, za nju ti se molim — šaptao je Aurelijan pobožno. Daj, da

budem orugje Tvoje Providnosti za ovu dušu, koju je Tvoja božanska volja povjerila meni! Pomozi mi, daj mi snage, da je uvjerim! . . . . Daj, da budem ustrajan! . . .

Glasan ga smijeh prekinu u njegovoj molitvi. Marko je silazio niz stepenice.

— Odmah sam znao, da si ostao ovdje i da si se zanio i zapao u svoje snatrenje. U što si se to zamislio, daj da čujemo!

Smiješeći se stade Nivijin otac pokraj ograde uz Aurelijana. I Aurelijan prošapta tiho:

— Razmišljao sam, gospodaru, kako je ovaj kraj divan, i kako bi lijepo bilo živjeti ovdje.

Marko se odjednoć uozbiljio.

— Ja ti zabranjujem, da me nazivaš gospodarom. Ti znaš, da te ja ne smatram svojim slugom, već svojim prijateljem. Mlagji si doduše od mene, ali si pametniji od staraca i mudriji od učenjaka. Na liri umiješ prebirati bolje od samog Apolona, a kad zapjevaš, izliješ u pjesmu tako čista čuvstva, da će zaplakati i najpokvareniji patricij. Isprva

sam ti se divio, Aurelijane! Sada te ljubim.

— Ti si dobar, odgovori mu pjesnik jednostavno.

— Odmah ćeš kazati, da sam sebičan . . Slušaj! Ja se ne mogu odijeliti od tebe; a otkako sam vidio svoju kćerku, ja bih htio da živim u njezinoj blizini i da gledam njezino nasmijano lice. Sutra ćemo poći u Rim, i Nivija će s nama.

Aurelijan uzdahnu i njegovim se usnama óteše dvije riječi:

— Jadno dijete! . . .

— Nemoj je plašiti! — uzbunio se Marko. Ona neće ništa znati. . . . Neće ona podnositi muka, zbog kojih joj je umrla majka! . . .

Teška šutnja nastade megju njima. Najedamput stane Marko govoriti kao da sanja:

— Njezina majka!. . . . Ovdje sam je upoznao. Ovdje u ovoj ružičastoj vili, koja je i tada bila bajna kao danas. . . Bilo mi je jedva dvadeset godina. Bio sam opasno ranjen i došao sam svojoj kući na Siciliju, da se oporavim. Kuća mojega oca bila je tamo dolje na bre-

žuljku. Spominjem se, da su tada svi bademi cvali. Sa terase vidio se zaljev, ova uvala, ružičasta vila i vrtovi oko nje. Ovi su me vrtovi privlačili, i prve sam svoje sile upotrebio, da dogjem ovamo, i da lutam u blizini njihovih sjena, i da se opijam miomirisima, što bi mi ih vjetar donosio. Jednoga dana vidjela me Teozija, gdje sam se divio živici od ruža. Brzo je ubrala desetak ruža, i njezina ručica pružila ih meni preko ograde. Šest mjeseci kasnije bila je moja žena, i odveo sam je u Rim. Ništa je nije plašilo. Sve je znala i nimalo nije oklijevala da pogje sa mnom. . . Aurelijane, vidio sam je, kako je lagano umirala, umirala u strahu i tjeskobi. . . Trpio sam gledajuć je, kako trpi od muka, što sam joj ja zadavao. Ona je mrtva! Mrtva je, i Ordat, njezin stari rob, nije mi to nikada oprostio. . . .

Marko je na to prekrio rukama svoje lice. Sva uzbugjenost ove večeri, pojačana ovim bolnim uspomenama, dala je napokon sebi oduška. Jaka su ramena Nivijina oca uzdrhtala od hrapavog jecanja. Dugo je plakao. Pun saučešća gledao ga mladi Aurelijan.

— Razumijem tvoju bol, — šaptao mu pjesnik blagim, umilnim glasom, odakle su izvirali mir i utjeha. — Plači samo, jer suze ublažuju bol! Ima časova, gdje bi bolovi ubili čovjeka, da mu nije Bog, koji ga je stvorio, dao i suze. One će ti olakšati tugu, moj gospodaru, prijatelju, Marko!

Njegova je samilosna ruka nježno stiskivala grozničave ruke Nivijina oca. Već se je malo umirio i podigao svoje zaplakano lice.

— Hvala ti, Aurelijane! Sad vidim, kako mi je dragocjeno tvoje prijateljstvo. Ti me ne ostavljaš u gorkim časovima. Hvala Jupitru, što me je nadahnuo, da ti povjerim svoju Niviju! Sirotica Nivija! . . . Htio sam, da odraste u toj ružičastoj vili, gdje je njezina majka provela svoju sretnu mladost. I za koju godinu, kada bude sebi odabrala muža, doći će s njim ovamo, u ovu ružičastu vilu, i živjet će sretno: toliko nekadašnje sreće živi još u ovim zidinama! . . .

Ušutjeli su. Na mjesečini odrazivao se jasno svaki stup, svaki grm, svaki komadić. U gajevima isticali se kipovi

svojom bjelinom. Dugo su promatrali ovu čudesnu sliku, a onda pogjoše obojica prema vili.

Ordat ih je čekao i odveo svakoga u prostranu, bogato urešenu sobu. Oba su se Rimljanina oprostila srdačnim pozdravom, koji je odavao ujedno duboko uzajamno poštovanje. Stari je oslobogjenik pratio hladnim pogledom taj rastanak.

Čim je Aurelijan unišao u svoju prostranu sobu, poklekne kraj kreveta i prinese desnu ruku najprije na čelo, zatim na grudi, pa na ramena. Onda prekrije rukama svoje lijepo lice, pa nastavi opet molitvu, u kojoj ga malo prije bio prekinuo Marko. Dugo se je molio i uzdizao svoju čistu dušu prema jednom Svemogućem Biću. I kada je već legao u nisku postelju, još se je molio.

Noć je zagrlila ružičastu vilu. Mječeve zrake, što su prodirale u nju, zatekle su Marka, gdje se u snu prevrće, Niviju, gdje spava s osmijehom na usnama, Aurelijana, gdje kao dijete mirno počiva, Ordata, gdje luta kao nemiran duh popločenim hodnicima, i Hartu, gdje roni gorke suze, spremajući u sanduke od cedrovine bogate tunike za dijete, koje je tako priraslo njezinu srcu...

Jutro je napokon po nebu prosulo sve svoje nježne boje. Ptice su počele pievati, i Nivija, već gotova, potrčala je na terasu, da pozdravi sunce. Tu se sastala s Aurelijanom, koji je takogjer izašao. Sva rumena, kao jutarnje nebo, ona ga pogleda, pa se zbuni ugledavši njegove velike, ozbiljne oči. Ali on se nasmija, i taj ga je osmijeh tako preobrazio, da je Nivija izgubila svaki strah pred njim. I ona se je nasmijala.

— Ti ćeš me dakle učiti slikanju, pjevanju i pisanju? . . .

— Jest, ja ću te to učiti, — odgovori on milo. — I ja ću te učiti još i drugih ljepših stvari.

— Oh! — prošapta Nivija, i oči joj zasjaše. Počnimo odmah! Hoćeš li?

— Drage volje, ali najprije moram da vidim, šta ti već sve znaš.

Nivija je zapljeskala od radosti. Oboje sjedoše na nisko podnožje jednoga kipa, i započelo je ispitivanje, a odmah iza toga predavanje. Aurelijan je govorio djevojčetu o postanku raznih naroda, o ratovima megju ljudima, o jakosti pojedinih naroda i o raznolikosti njihovih jezika. Nivija je govorila

grčki neobično savršeno. Naučila je od Ordata i Harte ovaj milozvučni jezik i često bi se njim služila. Njezin učitelj počeo joj uzvisivati remek-djela napisana na tom jeziku. Ali u skladnosti grčkih stihova, u ljepoti prostranoga svijeta, u čudesnom razvitku roda ljudskoga kroz vijekove, u svemu je pjesnik zapanjenu djevojku upozorivao na neprekidni utjecaj jedne svemoguće volje, i on joj dokazivao, da je to božanska volja. U tu malu otvorenu dušu bacila je njegova žarka riječ veliko sjeme, koje ragja vjerom, ufanjem i ljubavlju.

Dok je sunce izašlo iz valova i počelo cjelivati proklijalu zemlju, primila je eto Nivija prvu svoju pouku iz povijesti, književnosti i kršćanstva.

Naskoro su pridošli Marko, Ordat i Harta, pa se morala pouka prekinuti. Robovi su iznijeli na terasu laganu okrepu za oba Rimljanina i za djevojku. Megjutim su dva stasita Etiopljanina prenosila prema obali teške sanduke, u koje je bila dadilja spremila haljine i nakite. Ova su dva gorostasa dizala teške terete, i Marko je čisto zaboravio na jelo, promatrajući vještačkim okom sna-

žno naprezanje jakih ruku, na kojima se ispod svijetle kože napinjale mišice.

Četiri putnika krenuše niz stepenice prema obali. Ordat je pošao za njima sve do na obalu. I kad je morala Nivija da ostavi toga starca, koji ju je toliko volio, i toliko se brinuo za nju, i čiju je duboku očinsku privrženost poznavala, ona je zaplakala. Oslobogjenik privine jecajući na svoje srce djevojčicu, što su mu je otimali. Iz njegovih siromašnih očiju, što ih je upro u Marka, razabirala se jedna silovita molba i jedna već stara srdžba.

— Druga ona!... zajecao starac.

Kada se stao udaljivati lagani brod, što je odnosio putnike u pučinu, starac je zagazio u vodu, kao da će za njima. Išao je i nije ni osjetio, kako se dižu valovi oko njega. Jedan se val razbije nad njegovom glavom. Starac zatetura. I sa broda se začu oštar krik. Dva se Etiopljanina bace u more i teškom mukom odnesu onesviještena starca prema vili.

Pod cjelovima svojega oca Nivija se malo pomalo umirila. Nije više jecala, ali je bila jako žalosna. Kada su putnici

osjetili, da se je teška lagja jače uzbibala i zašla u pučinu, neka im je tjeskoba obuzela srce. Siva magla, što kao da se dizala iz valova, otela je putnicima naskoro pogled na modri zaljev i na ružičastu vilu.

III.

Na putu.

Vjetar je bio povoljan. More ugodno. I nakon divne vožnje galija je pristala u Antiju, gdje je već nekoliko dana boravio Neron sa svojim dvorom. Djevojka je bila zanesena sjajem palača i ladanjskih plemićkih dvoraca. Željela je zaviriti u svaki vrt i primirisati svaki cvijet, i potrčati za onim paunima i labudovima, što se na suncu sunčali kraj umjetnih jezeraca i vodometa!

Aurelijan i Marko smijali se tomu djetinjem oduševljenju. Ali dok se je otac zajedno sa Nivijom divio ovim čudesima, učitelj je otkrivao uzroke ovim pojavama. U nekoliko kratkih riječi rastumačio je ljepotu svake stvari, te ju

tako učinio još dražom svojoj učenici. Djevojka je zbilja još više zavoljela to cvijeće, kad je Aurelijan pokazao, kako je Stvoritelj mudro rasporedio u svakom cvijetu prašnike i listiće. Ona je sve više pronicala u dušu prirode i osjećala nepoznatu dosada radost u svom srcu, kad joj je pjesnik tumačio kretanje zvijezda i otkrio njezinom mladom razumu velike tajne stvorenja Božjih.

Putnici su proveli tri dana u Antiju. Tako je bio odredio Marko, da mu se kćerka mogne odmoriti od morskoga puta. Druge je večeri Marko nekud otišao, te je ostavio Niviju sa Hartom i Aurelijanom u maloj bašči otmenoga svratišta, gdje su bili odsjeli. A uprav je ova večer bila prekrasna. Nebo je bilo posuto zvjezdama. Izdaleka dopirao je žamor iz Neronove palače, gdje se na raskošnoj zabavi okupio oko tiranina velik broj pokvarenih patricija. Ali mláda djevojka kao da nije čula galamu ove raspuštene zabave. Ona je požudno i jednako promatrala ljepotu plamenih crta, što su presijecale neizmjerni svod nebeski. Harta je rastreseno kupila cvjetove, što ih kidao vjetar sa žbunova i

bacao na njezina koljena. Aurelijan je govorio o Stvoritelju svijeta, i njegova je žarka riječ budila u duši njegovih slušateljica sasvim nove, do onda nepoznate osjećaje.

Večernja se njihova zabava protegla dugo u noć. Najedamput opaze, kako prolazi baščom jedna sjena.

— Oče! . . . kliknu Nivija i skoči raskriljenih ruku prema došljaku.

Ali odmah stane kao okamenjena. Marko je bio u licu sav blijed. Odijelo je na njemu poderano i neuredno. Na njegovu čelu krvarila je široka rana. Radosni poklik, kojim je Nivija bila pozdravila svojega oca, zamro je u zdvojnom uzdahu:

— Oče, moj oče! Tko ti je to učinio?

Marko se samo nasmjehnuo.

— Nije to ništa, upravo ništa! Mala nezgodica. Imam malu groznicu, pa idem leći. Do sutra će to proći. Evo, draga moja, nešto sam ti donio. Metni to oko vrata i nemoj mi se više uzrujavati . . .

I on prebaci kćerki preko ramena dugačak, težak zlatni lanac, obložen dragim kamenjem od neprocjenive vrijed-

nosti. I upirući se na Aurelijana ode s njim u gostionu. Nivija ostade spuštenih ruku, zaprepaštena, nepomična i nijema Svojim velikim očima pratila je Marka, kako se tromo vuče, i motrila umorno držanje njegova orijaškog tijela. Zatim strgne sa svoga vrata sjajni nakit, baci ga na zemlju i pogazi ga. I klonuvši dadilji u naručaj, sasvim se predala svojoj tugi, dok je nije svladao milosrdni san i zaklopio joj zaplakane oči.

Kada se drugo jutro probudila, bilo je nestalo jučerašnjih žalosnih slutnja. I s nekim se uživanjem nakitila onim zlatnim lancem, i smijala se s Hartom svojoj sinoćnjoj uzbugjenosti. Nije opazila, kako se Harta sili na smijeh. Marko je prekrio svoju ranu tankom crvenom vrpcom, i ništa na njemu nije odavalo, da trpi. Samo što su mu bili obrazi blijedi, i oči mu gorjele nekim grozničavim sjajem.

Sutradan krenuli su putnici prema Rimu u udobnoj nosiljci, što su je vukle bijele mazge. Kad su prolazili pokraj Neronove palače, izašlo je iz carskoga dvora više patricija, koji su pre-

poznali Marka. Svi mu stali pljeskati i vikati:

»Živio Marko! Živio junak! Junak nad junacima!«

Ali se Marko naglo okrenuo i viknuo nešto robovima, što su vodili mazge. Hod se odmah ubrzao, i naskoro su bili izvan Antija. Marko odahnuo, kao da mu je nešto odlanulo. Nivija ga tada bojažljivo zapita:

— Oče, zašto ti rekoše, da si junak nad junacima?

Marko probiljedi i kratko joj odgovori:

— Jerbo sam vojnik, draga moja!

I ona se nije usudila da ga dalje ispituje.

Putem su stali na više mjesta, gdje su se odmorili i mazge izmijenili. Napokon stigoše u Rim. Dok su prolazili gradom, Nivija je radoznalo promatrala hramove, palače i ogromne slavoluke. Aurelijan podigao dugačke zastore, i dražesna Nivijina plava glavica izgledala kao uokvirena u prozoru nosiljke. Njezine plave oči ushićeno su promatrale slikovite prizore, što su se velikom brzinom izmjenjivali: ovdje jedan za-

okret Tibera, ondje oholo lice jedne patricijke, što se provezla u kolima od slonove kosti; malo dalje sjajna izložba jednog draguljara, a onda odmah čitavo brdo južnoga voća naslaganog na jednoj hasuri. Dječaci, sa djetinjim još nakitima oko vrata, kockali se pred jednom školom, a na vratima stajao učitelj u svojoj togi kao kakav mramorni kip. A zatim Vestin hram, pa Jupitrov, pa pozlaćeno pročelje jedne vile, što se sakrivala megju čempresima. Nosiljka se sada kretala brže jednom pustom cestom. Prema modrom nebu kočila se ogromna masa Koloseja, i na njegov pogled Nivija sva zadrhtala.

— Šta je to? — prošapće ona.

— Kolosej, odgovori Aurelijan.

— Ah! . . . jest, znam . . . To je ono veliko kazalište, gdje se ljudi megju se tuku i kolju kao divlje zvijeri? . . .

Ovaj joj put nije odgovorio nitko. Mazge su trčale sve bržim kasom. S obje strane ceste prostiralo se zelenilo i cvijeće. Najedamput se uprega zaustavi pred velikom bijelom kućom, gragjenom u korintskom slogu. U modrom jezercu, što se lelijalo odmah uz vilu, odrazivale

se terase i vitko stupovlje ove krasne gragjevine.

— Ovo nije više ružičasta vila, reče Marko. Sad smo u bijeloj vili. Umjesto morskoga zaljeva imamo ovdje jezero. Ali cvijeće ove bijele vile takogjer je mirisavo, i njezina je hladovina jednako ugodna kao što tamo dolje.

Nivija sagje oprezno iz nosiljke. Na ulazu u vilu ugleda natpis »Salve« u mozaiku. Unatoč ove dobrodošlice ona je osjetila, kako joj se steglo srce, kad je zagledala kuću, gdje joj je majka bolovala i umrla.

Robovi su pod Hartinim nadzorom već prenosili u kuću sanduke, što su bili stigli iz Sicilije. I Marko, već nestrpljiv, zaputio u kuću, da požuri oslobogjenike u njihovu poslu. Jedini je Aurelijan zaostao i motrio djevojku, koja je nešto oklijevala, i sva zaplakana naslonila se na jedan stup u predvorju. Približi joj se Aurelijan i uhvati je za ruku:

— Ne boj se, Nivija, dogji!

Ugledavši Aurelijana, ona se povjerljivo nasmiješi, i naslonjena na njegovu ruku, kći Markova prijegje preko praga roditeljske kuće.

Ove prve večeri bilo je u kući dosta nemira i uzbune radi preprtljavanja i namještanja. Za Niviju je bila odregjena prostrana soba u desnom krilu vile, odmah uz sobu njezine dadilje. Odatle se moglo natkrivenim vanjskim hodnikom sići u bašču, a da se nije moralo prolaziti velikim mramornim stepenicama, što su u laganom zaokretu vodile u nutarnje dvorište. Marko i Aurelijan zapremili su lijevo krilo, dočim su bili mnogobrojni robovi smješteni u prizemlju. U glavnoj zgradi vile bile su uregjene kupaonice, mozaikom popločena blagovaonica i raskošno opremljene sobe. Nivija je izabrala sebi malu sobicu, što su je zvali »paunovom sobom«, jer su bili njezini zidovi urešeni slikama ove ptice, što je bila draga božici Junoni. Na povelikom stolu od ebanovine Nivija odmah razmjestila listove pergamena, pisaće sprave, nožiće od trstike i druge sitnarije. Kroz široki dvokrilni prozor ulazila je svjetlost i mirisavi zrak iz vrta. Prozor je bio zastrt u ovaj čas teškim zastorom.

Jedna se sunčana zraka ipak ušuljala kroz vanjsko granje, pa se igrala po duvarovima, gdje su u njezinu svijetlu zasjala blistava pera naslikanih paunova. Nivija ju sanjavo promatrala. Onda se najedamput nasmije, pa kao da je opet malo dijete, povuče sa sobom dadilju i otrča, da vidi vrtove. Tu se je zabavljala i trgala bijele ruže.

Ove je večeri bila Nivija čudnovata: čas zamišljena, čas nasmijana; sad šutljiva, sad razgovorna. Kao da je htjela istjerati iz svoje duše jednu misao, koja joj se neprestano opet vraćala. Sva bi se stresla pri najmanjem štropotu. Mislila je, da se iz svakoga kutića ove kuće diže blijeda i žalosna sjena njezine majke. . . Ah, ono milo, zaplakano lice. . . Kako je jasno gledala Nivija sada pred svojim očima to zastravljeno lice iz svojih djetinjih uspomena! Tamo dolje, u ružičastoj vili, ostavila je Teozija samo uspomenu jedne bezbrižne i nasmijane djevojčice. Ali ovdje, u tom kutiću velike prijestolnice, ovdje se otvorila sva njezina žalosna duša. Ovdje, u ovom vrtu, lutala je ona i previjala se od tajinstvene muke. Ovdje, u ovom jezeru, promatrala je ona svoje tužno čelo i svoje žalosne oči. Ove su je zidine gledale, kako je propadala i kako je lagano umirala... I Nivija se pitala, kakva je to bila ta spora i tajinstvena bolest, što joj napokon otela majku . . .

Pala je noć. Gosti bijele vile nijesu se zadržavali ove večeri na sjajnoj mjesečini. Bili su umorni od puta, i oči im se zaklapale. Samo je Nivija ostala na balkonu i dugo sanjala gledajući ljepotu zvjezdanoga neba. Nejasne slutnje, što su je bile mučile, kao da su se razbjegle. Mislila je na Aurelijanovu obuku, na milinu njegovih riječi, na moć njegove nauke i na nepoznatoga Boga, što joj ga htio objaviti. Obuze je neka nestrpljivost, i zaželi, da što prije osvane sutrašnji dan. Kad se vraćala u sobu, zapelo joj oko tamo dolje megju drvećem na divljoj i strašnoj gromadi Koloseja.

I ona se prepala, i sva je uzdrhtala, a nije znala zašto.

IV.

Slatki i gorki časovi.

Dani su polako prolazili. Svako jutro i svaku večer sjedili bi Aurelijan i Nivija sa Hartom u »paunovoj sobi«.

Mladi je učitelj govorio vatreno i zamamljivom rječitošću. Stara bi Harta kojiput spustila vreteno i kudjelju, da ga može pozornije slušati; a Nivija se sva savrla: laktove uprla o koljena, podbradak obuhvatila dlanovima i slušala. Sva njezina duševna snaga, čitavo njezino srce, sav njezin razum odsijevali su iz jasnog pogleda njezinih modrih očiju. Već je poznavala ponajbolja djela grčke i latinske književnosti. Njezina ruka umjela već crtati na pergamenu svakovrsna lica, cvijeće, ptice, kukce i slične stvari. Jednog je dana nacrtala napamet ružičastu vilu s njezinim terasama na laganom obronku, s njezinim skalinama i njezinim modrim zaljevom. Aurelijan joj zatim dotjerao boje, tako da je sva slika dobila nježno, prozirno lice: nebo modrikasto, a more nešto izrazitije modre boje. Zidovi i stupovi dobili su pod vještim umjetnikovim kistom ružičastu boju. A s lijeve strane velikih skalina

načini slikar jednu tamnozelenu mrlju, pa se nasmije:

— A ovdje je mirtin gaj. Sjećaš li se?

— I još kako! odvrati Nivija. Kako sam se bila one večeri prepala! Nijesam vas bila čula, pa kad sam vas obojicu odjednoć opazila, kako stojite tamo nepomično u svojim bijelim plaštevima, htjela sam da skočim u potočić i da što prije pobjegnem. Tada sam pomislila, da taj strah znači jednu zloslutnju, i ta me je misao dugo mučila i žalostila. Ali sada sam od tebe čula, da nema slučaja ni sudbine, već da smo u rukama Božjim. Pa i svake večeri, kada gledam Kolosej, i kad me hvata nekakav čudnovat strah, ja kažem tvome Gospodinu: »Oče, neka bude tvoja volja, ne moja! . . .«

Harta i Nivija postale su kršćanke, a da same nijesu to primijetile. Aurelijan im najprije otkrio duh i samu bît vječne istine; sada su učile Sveto Pismo. Markova je kćerka s ushitom pronicala u duboke tajne Evangjelja. Bila je sasvim zaokupljena ovom naukom, koja joj bivala svakim danom sve milija. Stoga nije ni opažala često izbivanje svojega oca; nije opažala njegove umor-

nosti u neke dane, niti njegovih rana, što su mu kojiput krvarile na rukama. Kad bi Marko popodne izbivao, on bi na povratku donio sa sobom punu kesu zlata. Ako bi izbivao u noći, donio bi kući osim zlata još i kakvu veliku dragocjenost: prsten sa dragim kamenom, bisernu ogrlicu, zlatnu kopču ili sjajnu narukvicu, što bi je odmah poklonio svojoj kćeri.

Nivija je postajala već nestrpljiva. Svaki bi čas pitala Aurelijana, kada će joj dopustiti da primi sveto krštenje. Mladić se skanjivao i nikako nije htio da joj iskreno odgovori. Bio je naime načuo, da je megju pukom uzavrela neka čudnovata mržnja prema kršćanima. Bilo mu je poznato, da je Neron neprijatelj učenicima pravoga Boga, jer se caru činilo, da ti ljudi sa čistim svojim životom na neki način osugjuju njegovo razbludno življenje. Zar bi bilo uputno, da se upravo sada izvrgne stalnoj opasnosti ova plava glavica, koja je bivala umjetniku iz dana u dan sve to draža?... U duši Aurelijanovoj nastala teška borba. Da ostane Nivija poganka, to bi značilo ostaviti sirotu u neznanju

i mraku; ostala bi zapuštena, bez obrane i utjehe, kada bi teška žalost zadesila njezino nježno srce. To bi značilo za njega nakon slatkih ovih časova, što ih proživljuje u njezinoj blizini, vječni rastanak na drugom svijetu... U ovakim tjeskobnim časovima nesretni bi Aurelijan zaželio da povede Niviju smjesta u katakombe, pa da padne s njom na koljena pred svećenikom Gospodnjim i da zaprosi za ovu ljubljenu dušu spasonosnu vodu, što će joj otvoriti rajska vrata... Ali šta onda? Svjetina bi je počela prezirati, napadati i mrziti... Možda bi zapala i u krvničke šake!... Njoj zar da se to dogodi!... Ne, Aurelijan ne bi mogao to podnijeti. Njegove su slabe ljudske sile klonule, i on je prvi bio spreman — kukavica! — da dovikne Niviji: Okani se te zablude... Ja sam ti lagao... Odreci se!

A zatim se umjetnik bacio u svojoj sobi na koljena, pa je jecao i vapio i molio se Bogu, da mu pomogne u toj borbi i da mu pokaže put. Ali Bog hoće da iskuša one, koje voli, pa je i Aurelijanovu dušu zahvatio naskoro još veći nemir. Jednu večer šetao se bez cilja po

vrtu sav zaduben u svoju žalost i u svoje dvojbe. Odjednoć mu se pridruži Marko.

— Prijatelju! progovori Marko. Večeras sam mislio, da će me otpremiti u ljiljanove vrtove, gdje uživaju štovatelji naših bogova vječitu sreću!

Aurelijan ga sav u strahu pogleda. A Marko se nasmije:

— Dobro sam prošao: s prosječenom kacigom. Ali u času, kada sam osjetio udarac mača na glavi, kao da sam u nekom svijetlu ugledao svoju bijelu kuću u Rimu, svoju ružičastu sicilsku vilu, svoje blago, svoje dragocjenosti, i ono, što mi je na svijetu najdraže: svoju kćer. Sa strahom sam tada pomislio: šta će biti s njom, ako ostane sama?

Marko ušuti začas i pogleda Aurelijana, koji je upirao svoj pogled nekud u daljinu. A zatim nastavi:

— Ja neću više, da me taj strah muči. Slušaj, Aurelijane! Odavno te volim kao vjernog prijatelja. I visoko cijenim tvoju darovitost, tvoju pamet i tvoje srce. Pa bi li ti htio uzeti moju Niviju za ženu?

Umjetnik problijedi i zatetura.

— Ja!... Ja!... promuca Aurelijan.

Ah, ne, ne... Ona je bogata, a ja sam siromah...

— Kani se! odgovori mu Marko prijateljski. Kada sam se oženio sa svojom Teozijom, nijesam imao ništa osim svog oružja i svoje snage, a Teozija je imala svojih imanja u Siciliji i u Rimu. Imala je blaga, skupocjenih nakita, robova i šta ti ja znam...

— I onda... nastavi nesretni Aurelijan, ona je još dijete, a meni ima...

— Tebi ima dvadeset i sedam proljeća, a njoj šesnaest. To je sasvim dobro. Večeras sam čuo, da se je Julije Marcion, kojemu ima već 46 godina, oženio sa kćerju senatora Fulvija. On je od nje stariji 26 godina. Eto vidiš! Daj mi ruku!...

— Ali... Nivija možda neće htjeti?

— Tako mi Jupitra! ražljutio se Marko. Valjda nećeš misliti, da ću ti ovako šta govoriti bez njezina znanja?

Umjetnik ga pogleda bez riječi, a Nivijin otac raskrili svoje orijaške ruke, i oba se čovjeka plačući zagrle.

Marko se vratio u kuću, a Aurelijan je ostao na obali jezerca i divio se neiskazanim čarima vrtnoga cvijeća i zele-

nila. Najedamput zaore u maloj susjednoj ulici jaki zvukovi srebrnih trublja. Odmah zatim začuje se zvonki glas trubljača, koji je objavljivao novi Neronov edikat. Nijemim uzdahom uhvati se Aurelijan za glavu. Zar je dakle zaista moguće, da će kršćane, koje je svjetina optužila, a car proglasio krivima, goniti sada kao divlju zvjerad, mučiti ih kao zločince i bacati ih u Tiber kao nečiste životinje!... Čuo je sve prijetnje i pogrde Neronova proglasa, i on se zgrozio. Pomislio je na sudnice i na ona strašna mučila, što su sva pocrnjela od ljudske krvi. Sav strah i tjeskoba od prošlih dana obuze ga sada još jače. Da se oženi s Nivijom, i ona da ostane poganka? Osjećao je, kako bi koban jaz pukao onda izmegju njih, i kako bi oboje trpjeli poradi toga. A onda predoči sebi nježnu i divnu kršćansku zajednicu, u kojoj spaja muža i ženu ista vjera, isto ufanje i ista ljubav... Ali opet mu zazuje u ušima riječi nesretnog careva proglasa. Osjetio se slabim, strašljivim, bojao se... Nije se bojao za sebe, jer ni krvnik ga ne bi mučio gore od ove sad njegove patnje... On se bojao za nju, kojoj je

samo želio sreću. Tako je bio zbunjen, da je napokon počeo isporegjivati zemaljsku sreću sa neumrlim blaženstvom odabranika. Bio je uvjeren, da Nivija bez njega neće nikada postati kršćanka i primiti vjeru, što je osugjena carskim proglasom. I odlučio je, da će ostaviti Niviju u miru i spokojnosti. Pobjegao je.

Pobjegao je, a srce mu razdirala žalost i dvojba. Bježao je iz ove bijele vile, iz ovih cvjetnih vrtova... Ostavio je zadatak, što ga je bio tek započeo, pa se sklonio u jedan zabačeni kutić rimskoga predgragja. A Gospodinu je govorio:

— Bože moj, zašto si me ostavio!..

U tijesnoj kućici, u koju se povukao, da sakrije svoju bol i svoju sramotu, a kamo su dopirali odjeci velikoga progonstva, prolazili mu dani u suzama i noći u krvavim sanjama. Gorio je od želje, da pogje na ulice i trgove i da prizna pred cijelim svijetom, da je kršćanin, jer onda bi ga uhvatili, i smrt bi učinila kraj njegovim mukama. Ali Aurelijan se sjeti, da je Bog gospodar života i da je čas suda samo Njemu poznat.

Strven na tijelu i na duši zaputio je jednoga dana prema katakombama. Sa-

šao je u grad mrtvih, da potraži milosrdno uho, koje bi htjelo saslušati njegove tužbe.

Prolazio je slabo osvijetljenim hodnicima. Najedamput stane. Mnogobrojne baklje bacale su jaku svjetlost na jednu u polukrug presvogjenu udubinu, što je izgledala kao mala kapelica. Cijela jedna strana od crnoga kamena bila je priregjena kao za slikanje. Na malom stolu bile su poredane posudice s bojama i kistovima: kao da čekaju na umjetnika. Tu je stajao jedan starac i plakao. Aurelijanu se ublažila njegova vlastita bol, kad je vidio tugju nesreću. I on pristupi nesretnomu starcu i uze ga tješiti. Starac podigne glavu i pogleda mladića:

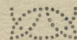
— Brate! Jučer su položili u ovaj grob tijelo moje jedine kćerke, što je rastrgaše lavovi za Kristovu ljubav. Jedan mi je slikar obećao, da će uresiti taj grob. Ali sad sam eto čuo, da je i on podnio istu smrt. I sada plačem pokraj ove gole ploče, koja mi krije ono, što sam najviše ljubio na ovom svijetu. Da mi je barem kakav znak nade na njoj!

— A što bi ti htio imati na tom grobu? upita ga Aurelijan sažaljivo.

— Htio bih jednu djevicu... Jednu plavu djevicu, okruženu nebom i zvijezdama. Moja Flosija voljela je zvijezde...

— Nemoj plakati! Tebi će se tvoja želja ispuniti.

I dok ga je starac blagosivao i zahvaljivao mu, Aurelijan je skicirao na crnoj ploči sliku djevice, obasjane zvjezdanim nebom...

V.

Zastrto svijetlo.

Tajanstveno iščeznuće Aurelijanovo bilo je za Niviju strahovit udarac. Isprva se kao skamenila, i neiskazana ju žalost obuzela. Marko se silno rasrdio i prijetio se izdajici Aurelijanu strašnom osvetom. A Nivija je šutjela i trpjela. Nije smatrala bjegunca nezahvalnikom i naslućivala je, da mora biti jako važan razlog, što je Aurelijana tako iznenada nestalo. Harta joj je bila pripovijedala o Neronovu ediktu protiv kršćana i o prvim pokoljima, što su se posljednjih dana dogo-

dili. Zar ne bi moglo biti ovo okrutno progonstvo u nekoj vezi s Aurelijanom i njegovim bijegom? Možda se je bojao, da ne bi Marka izvrgao kakvoj opasnosti, kad bi on — kršćanin — boravio u njegovoj vili? Ali u tom bi slučaju Aurelijan našao valjda koje sredstvo, da umiri Niviju. Stoga je svakidan željno iščekivala glasnika, koji će joj odgonetnuti ovu tajnu, i već ga je unaprijed blagosivala. Ali nitko nije došao. U grozničavom iščekivanju bili su živci u djevojke već prenapeti i napokon su popustili. Nivija je klonula. U svojoj uzbugjenoj mašti gledala je, kako su Aurelijana zatvorili, kako su ga bacili u smradljivu tamnicu, kako ga muče, kako mu se svjetina ruga, i kako on umire u najstrahovitijim mukama za Kristovu vjeru.

Harta se jednog jutra zaprepastila. Probdjela je čitavu noć uz bolesnu Niviju. Kako se je promijenilo njezino milo lice! Toga je dana Nivija u vrućoj groznici buncala. Zazivala je Krista u pomoć i neprestano je vikala slomljenim glasom:

— Aurelijane! . . . Aurelijane! . . . Tko će me povesti k tvojemu Bogu, ako me ti ostaviš? . . .

Marko je bio zdvojan i nije se micao od uzglavlja svoje bolesne kćeri. Često bi mu puta dolazio čovjek, u kratkoj tunici i sa tvrdom kacigom na glavi, pa bi ga opomenuo na neku tajanstvenu dužnost. Robovi bi ga doveli Marku u sobu, gdje se je Nivija borila sa smrću i pružala svoje ruke prema nekoj nevidljivoj prikazi. Nesretni bi otac upozorio tajanstvenog posjetnika na ovu smrtnu borbu, i ovaj bi zaklimao glavom i otišao namrštena lica.

Jedne lijepe večeri padale su srebrne zrake blage svjetlosti na krevet bolesne Nivije. Najedamput se ona diže, nasmija se Marku i Harti, pa reče:

— Vidjela sam Gospodina!

U strahu su je gledali Marko i Harta. Držali su, da je Nivija i opet zapala u buncanje i da joj se miješa. Ali je bila Nivija sasvim mirna.

— Vidjela sam Gospodina, reče ona po drugi put. Bio je sav u svijetlu i raskrilio ruke i zvao me, da mu dogjem. Moja majka Teozija bila je pokraj njegova sjajna prijestolja. Nije plakala. I ja sam bila sva sretna. Sretna, što sam napokon ugledala smiješak na majčinom licu.

Marko se sruši na koljena uz krevet. Nivija prijegje svojom malom drhtavom rukom preko očeve glave.

— Nemoj plakati, govorila mu ona. Kad bi ti znao, kako je ona bila sjajna! . . . Kazala mi je, da Aurelijan nije mrtav, i da ću ga opet vidjeti. Doći će vrijeme, kad ćemo opet biti svi skupa sretni u ružičastoj vili. I njezina će nas besmrtna duša onda gledati. I doći će ona kojiput megju nas . . .

— Prestani, Nivija! . . . molio ju Marko. To ti škodi!. . .

— Ne škodi mi, dragi oče! Ja sam sva sretna, jer Gospodin me je ozdravio! Ovu ću noć dobro spavati, a sutra ću poći sa Hartom u grad, da potražim Aurelijana. Znaš, nastavi ona s angjeoskim osmijehom, znaš, dragi oče: Aurelijan je moje svijetlo, i on mora da me povede k vječnoj sreći... Moje je svijetlo sada samo zastrto, a mislila sam, da je već ugasnulo. Ali majka mi je kazala, da on još živi..

Nivija se mirno spustila na mekani dušek i odmah je zaspala. Zaspala je mirnim snom, prviput nakon tolikih besanih i grozničavih noći.

. . . Drugo jutro bila je Nivija kao nekim čudom zaista zdrava i vesela. Digla se, obukla bijelu tuniku i obašla s Markom ispod ruke jezero i cvjetnjak. Čim se Marko nije više morao bojati za život i zdravlje svoje kćerke, počeo je opet izlaziti u svom tajanstvenom poslu. A Nivija i Harta, zastrte koprenama, lutale su po Rimu i tražile svijetlo . . .

Svijetlo! Tražile su ga u krvavim sudnicama, gdje su krvnici bičovali svoje žrtve, koje bi u svojim mukama zazivale Krista. Tražile su svijetlo pokraj mračnog Tibera, kojega su valovi odnosili sa sobom ljudska tjelesa. Tražile su svijetlo u plamenu i dimu onih strašnih bakalja i vješala, gdje su polako gorjele žive zublje: tjelesa mučenikâ . . . U tom strašnom pokolju, u tim groznim mukama, u oduševljenoj vjeri kršćanskih mučenika zasjalo je Niviji i Harti svijetlo, što su ga tražile. Svijetlo sada nije bilo više zastrto, već je sijevnulo jasno kao blijesak, zasjalo iznenada kao meteor, vječno i sjajno, kao odsjev svjetlosti Božje . . .

Uvečer bi se vraćale kući kao slomljene. Još bi im lebdjeli pred očima krvavi

prizori, a srce bi im se stezalo od zgražanja, samilosti i tuge. Ali su i osjećale u svojim dušama neku novu snagu, pa bi sklapale ruke k nebu i govorile:

— Jest! Ovaj Krist mora da je zaista Bog! . . .

Marko nije ni slutio, kakva se promjena zbivala s njegovom kćerkom. Kada je Nivija u svojoj bolesti zazivala Krista, on je mislio, da ona u groznici samo bunca o Neronovu ediktu, i da se njezino nježno srce valjda uzbunilo pri pomisli na muke, kojima se car prijetio kršćanima. Kada je Nivija ozdravila, nije se čudio, što je bila nekud zamišljena i šutljiva, i što bi često sklopljenih ruku nepomično upirala pogled prema nebu i zapadala u neko snatrenje. On je sâm svakidan izbivao, pa nije opazio, kako mu kćerka i Harta kradom izlaze iz vile, a vraćaju se tek podvečer, blijede i nekud nemirne, dok im je iz očiju sijevao neki neobičan sjaj . . .

Nivija je htjela da sazna, gdje se kršćani skupljaju. Htjela je da primi krštenje i da postane dijete Božje. Prolazila je Rimom i tražila kojeg sljedbenika nove vjere. Bojala se sva zdvojna, da nijesu možda svi pozatvarani, i da će svi do jednoga izginuti pod mučilima ili u valovima ili u plamenu. Na ulazima u sudnice tražila je megju svjetinom, ne bi li ugledala na kojem licu onakav izražaj, kao što ga je vidjela na Aurelijanovu licu. Ona bi se onda približila i rekla bi sasvim tiho:

— Blagoslovljen Bog! Ja hoću da budem kršćanka. Povedi me k svojoj braći!

Ali oni, koji su dolazili gledati mučenike, imali su ružna lica, izobličena od mržnje i bjesnoće. Urlikali su oni i rigali psovke i kletve na mučenike. A prokonzul, krvnici i žrtve bili su nehajni prema tomu neobuzdanom paklenom gnjevu . . Nivija i Harta pomišljale su s užasom i tjeskobom, da će vjera Kristova propasti, kad tako nemilosrdno ubijaju Kristove učenike.

Tama je pala na njihove duše, sada još crnja, jer su bile začas ugledale svijetlo. I kad bi se vratile u svoju bijelu kuću, onda bi se one zagrlile i gorko proplakale. Ipak se nijesu usudile reći:

— Gospodin nas je ostavio! . . .

Jednog su dana prolazile pokraj Koloseja. Stale su i gledale onu ogromnu

rijeku naroda, što se kraj njih potiskivala i izlijevala kroz više širom otvorenih vrata u Kolosej. Silna se svjetina valjala u brzim valovima prema ulazima. Nešto strašno izbijalo je iz zaglušne buke i tutnjave. Kao da se primicala izdaleka teška oluja. Na licima toga naroda opažalo se neko živinsko veselje. Tiberski ribari posvadili se sa uličnjacima iz predgragja, pa se tukli i šamarali idući prema cirku. Matrone i djevojke, kojima su sjale oči u krvavoj groznici, žurile se, da uhvate bolja mjesta. Tu i tamo pomicale se patricijske nosiljke. Robovi razgonili svjetinu vršcima svojih štapova od ebanovine. A puk se uklanjao s puta i brundao kao čopor razdraženih pasa. U kočijama, što su ih vukle bijele kao snijeg bedevije, dolazile su ohole i hladne vestalke sasvim u bjelini. Kad su prolazile, ljudi su u nekom sujevjernom strahu prigibali glave. Ali je bilo i takovih, koji su, kao pijani, vrijegjali vestalke pogrdama i bestidnim primjedbama. A one su prolazile oholim prezirom, ukočene u svojoj vječitoj čistoći, do koje ne dopiru prostačke uvrede.

Pokraj Nivije prolazila su dva čovjeka u razgovoru. Uprav je u onaj čas bila stiska tolika, da su se morali zaustaviti.

— Znaš li, kakav je program večeras? . . . upita jedan.

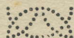
— Znam, odgovori drugi. Najprije borba lavova. Zatim će Neron pjevati. Onda će biti gladijatorske utakmice. Na kraju će se baciti nekoliko kršćana pred tigrove.

Nivija je sva protrnula, kad je čula ove posljednje riječi. Nenadana misao potresla je njezinom dušom. Kršćani dakle još pogibaju! Tko zna, neće li doći ovamo njihovi rogjaci i prijatelji, sljedbenici Svevišnjega, i pomiješati se neopaženo u mnoštvu gledalaca, da prime od mučenikâ još posljednji pogled i posljednji blagoslov? . . . Što se u tijesnim sudnicama nije moglo, valjda bi se moglo pokušati ovdje u toj ljudskoj vrevi nepreglednog amfiteatra? Kako bi Nivija požudno vrebala na sjaj njihovih očiju, na tužni smiješak njihovih usana, pa na onaj potajni znak, na ono upiranje prstom prema nebu! . . . Bez sumnje, ona bi se sastala sa Kristovim sljedbenicima na kolosejskim klupama. To joj šaptao

neki tajni glas. I jedna ju je ruka potisnula onda naprijed. Naskoro će pasti koprena. I ona će ugledati blistavo svijetlo.

Svjetina je opet krenula dalje prema Koloseju. I Nivija uhvati Hartu za ruku. Odvažno se baci u bučnu povorku. Čvrstim glasom reče Nivija Harti:

— Dogji! . . .

VI.

Igre u Koloseju.

Grkinja je poblijedjela sva kao krpa. I sva je drhtala od straha i groze. Uzalud je nastojala da pridrži djevojku.

— Nivija!... ah, Nivija!... govorila za njom isprekidanim glasom. Dogji! Ne ulazi u tu prokletu zgradu!... Dogji! Mi ćemo još tražiti oko sudnica. Poći ćemo u zatvore. Molim te u ime onoga, koga ljubiš, ne ulazi!...

Rijeka se svjetine valjala sve dalje. Nivija je bila kao nijema. Valovi je gotovo nosili. I ona je upirala svoje sjajne oči u ona tamna vrata, kojima se svakim

korakom približavala sve više. Čitavo je njezino biće čeznulo samo za onim crnim svodom, gdje se široka vijugasta povorka naroda stanjivala megju mračnim zidovima, da se opet raširi i razaspe silnim onim prostorom, što se krio iza ovih zidina.

Nivija je vukla za sobom Hartu, koja već bila gotovo smalaksala. Djevojka nije čula tjeskobnih Hartinih molba. Ona je vidjela samo velika otvorena vrata, što su već bila sasvim blizu. I slušala je samo jednu viku, što dolazila s ovih vrata:

— Kršćane pred zvjerad!

Najedamput kao da joj netko probode nožem srce: šta, ako bi ona megju kršćanima, što će ginuti pred njezinim očima, prepoznala Aurelijana?. . . . Obazrela se. Htjela je da pobjegne odatle. Harta opazi taj očajni pogled. I opet joj vikne:

— Nivija, dogji! Ne ulazi, Nivija!

Bilo je prekasno. Svjetina, koja se derala i urlikala, jedva je čekala, da se njezin glas razlijegne u Koloseju, pa se zadušljivom stiskom gurala naprijed. Evo vrata! I nastade pritisak tako

silan, okrutan i neodoljiv, kao u rijeke, kada se njezini valovi u bijesnom toku bacaju preko vira. Nivija nije više znala za se. Njezine se noge nijesu više doticale zemlje. Svjetina ju uzdigla i nosila u tom vrtlogu sa sobom. Vrućina hoće da je uprav zaduši. Njezino tijelo teško je trpjelo od surovoga guranja. Kao da je oglušila usred ove strahovite vike. I pričinilo joj se, da umire. Najednom je ljudski val izbaci, i ona se osvijesti i nagje na jednoj kamenoj klupi. U čitavom je tijelu osjećala sad neobičnu svježinu. Otvorila je oči i tražila Hartu uza se. Ali Harte nije bilo. Da se je to desilo kojom drugom prigodom, Nivija bi obezumila od straha. Ali sve, što je sad vidjela ovdje, bilo joj je tako novo, tako veliko i ujedno tako strašno, da je velikim očima i bez riječi samo promatrala to čudo, a srce joj nemirno udaralo.

Uokolo čitavoga strašnog Koloseja, počam od gornjih klupa pa sve do dolje, vrvjele su toge i bijeli ogrtači, sjali su šljemovi i nakiti. Sve je mahalo rukama, vikalo, galamilo, pjevalo, smijalo se. Beskrajna arena izgledala je kao

jedna ogromna plava mrlja. A tamo dolje ispod grimiznog prekrivala nepomična bjelina vestalki izgledala je kao snijeg u krvavom okviru.

Nivija je sjedila izmegju jednog skupa nagizdanih žena i jednog starca, koji se sav zgrbio pod teretom svojih godina. Žene se smijale i čavrljale sa poznatim gledaocima. A starac je šutio i svejednako gledao u niska vratašca, što su se otvarala tamo posve dolje u nizini same arene, i kroz koja su bez sumnje ulazili lavovi. Tu i tamo unaokolo beskrajnog trkališta bilo je i drugih sličnih vrata, koja su megjutim bila sva zatvorena. Starac prekine svoje razmatranje i okrene se prema Niviji. Njegove istrošene zjenice kao da su se najednom raširile u silnom iznenagjenju. Pridušen poklik izvine se iz njegova grla... Ali Nivija ne vidi i ne čuje ništa: Neron i Popeja uzimali su upravo u taj čas svoja mjesta u prvom redu megju vestalkama pod grimiznim zastorom. Mnogobrojna sjajna pratnja dvorjanika i patricija skupila se oko njih. I svi su gledaoci ustali, i pozdravljali cara, i mahali mu rupcima, i pljeskali mu rukama. Nivija,

nešto blijeda, promatrala je to podbulo i mrzovoljasto lice tiranina. Uz njega onako surova, još se više isticala ljepota zloglasne carice Popeje. Nivija je osjetila, kako je podilazi neki čudnovat strah, dok je gledala ova dva bića. Pa kad je još pomislila, da je sudbina Rima u njihovim rukama, shvatila je, da može jedini Krist spasiti grad i narod rimski i obasuti ih slavom u budućim vijekovima.

Dok je svjetina bez prestanka urlikala: »Slava ti, Nerone, gospodaru svijeta, božanski care, oče domovine! Zdravo! . . .« dotle je Nivija sklapala svoje drhtave ruke i šaptala u svojoj duši:

— Zdravo, Kriste! . . . Gospodaru vremena i prostora! Kralju angjelâ i ljudi! Oče duša naših! Care vječnoga kraljevstva! Zdravo! . . .

Megjutim su odjeknuli jasni zvukovi srebrnih truba. U isti čas otvorila se dvoja vrata, a nijesu bila ona, što ih je bio promatrao starac. Digoše se kapci, i laganim skokom pojaviše se na pijesku dva golema lava, oblih bokova i jakih udova, i stadoše žmirkati na sunčanom svijetlu.

Jednaki snagom i uzrastom borit će se sada na toj areni, kao što bi se bili možda borili u svojoj afričkoj pustinji. Jedan od njih bio je rigjast. I njegova se griva prelijevala u zlatu sunca, kad bi iznenada potresao glavom. Drugi lav, gotovo crn, udarao se po hrbtu svojim repom i ljutito šmrkao slušajući ljudsku viku. Najednom se ispruži, protegne svoje strašne šape, nakrivi hrptenjaču, i zijevajući otvori svoje crvene žvalje. Na suncu zaiskre mu se oštri zubi mesožderi, željni toploga plijena, da ga svega razderu. Zvijer se zatim uspravi tako veličanstveno, da je izgledala kao jedan živ brončani kip. Bila je tako lijepa, da je svjetina udarila u pljeskanje. Lav se onda prezirno okrene, pa kako je drugi lav megjutim napravio tri skoka preko arene, obje se velike zvijeri ugledaše. Muklo roptanje zahrče najprije iz njihovih naduvenih prsa, a onda provali iz njihovih gubica rika uz strahovito škrgutanje. Isprva su motrili jedan drugoga, sve mašući svojim grivama. A najedamput skočiše jedan na drugoga, uspraviše se tijelom prema tijelu, pa se uhvatiše u koštac, i stadoše se gristi i

razdirati. Nivija ugledala krv, što je curila ispod oštrih lavljih pandža. U misli, da mora štedjeti svoje sile za gledanje onih muka, što će naskoro slijediti, ona zažmiri i prebaci preko glave svoj ogrtač. Hrapava i zasopljena lavlja rika, pa vriska svjetine činila se Niviji samo još kao neki daleki žamor, što ga se čuje za teška i ružna sna. Iza kratke grozničave šutnje zaore još dva strašna krika, nalik gotovo na čovječji jauk. Na svima klupama razlijegne se pljesak, pa se i Nivija odvažila da pogleda. Arena je izgledala, kao da ju razrovao bijesan vjetar. Pijesak je sav prorovan i mjestimice nagomilan. Tamo amo ležali komadi mesa, na kojima se još opažala životinjska dlaka. Svagdje su izbijale crvene pruge i mrlje. I usred jedne široke mlake, koja je bivala sve većom, izdisala su dva lava u hrpi raskomadanog mesa. Njihove strašne žvalje još su na izdahu htjele da se grizu . . . Nivija sva poblijedjela. A njezine susjede smijale su se i jele naranče, što im donijela jedna mlada ropkinja. I starac uz nju upirao je vazda i neprestano svoje mutne i crvene oči u ona niska vratašca, u ona

zatvorena vratašca, iza kojih su drhtale možda žrtve. . . . ili gdje su se možda cerili krvnici. . . .

Lavove je zatim dotukao jedan zvjerinjar. I njihove su trupine izvukli iz arene. I mladi su Grci posuli zlatnim pijeskom krvave tragove.

U areni pojavi se sad kita djevojaka. Jedne su nosile košarice sa cvijećem; druge su imale u rukama lire od slonove kosti. Tada ostavi Neron svoje mjesto, i eno ga najedamput u areni: sav u bjelini, sa crvenom vrpcom oko glave i sa zlatnom lirom u ruci. Djevojke sipale pred njega cvijeće iz svojih košarica, dočim su druge prebirale na lirama od slonove kosti prve zvukove jedne melodije. Neron zapjeva, i nastade pobožna šutnja.

»Bio sam kralj pustinje, klicao je glas gospodara. Suncem sam se opijao. Plijen je moj bila gazela. Na večer se zaustavilo na obzorju krvavo zviježgje, i gledali smo se licem u lice: dva silna gospodara. Zašto sam ja vaša igračka, djeco rimska? . . .«

Nivija je zapanjena promatrala to crveno lice i te zelene oči. Pitala se, ka-

kova je to nakaza od čovjeka, koji uživa u isti čas u pokolju i u poeziji, i čija je kratka i zdepnasta ruka mogla da piše stihove, iza kako je bacila u smrt djecu i žene!

Cezar je nastavio pjesmu:

»Pošao sam da pijem na bistrim izvor-vodama oaze. I kada je palo sunce na vodu kao vrela magla, činilo mi se, da srčem zrake sunčane, i osjetio sam, da ulazi svijetlo sunčano u mene. Ne, bogovi takvog pića ne piju! . . . Djeco rimska, zašto sam vaša igračka? . . .«

Popeja se nagnula duboko nad arenu, da čuje još bolje Nerona. I hladne vestalke zatvarale oči, da mognu još sabranije pratiti carevu pjesmu.

»Izazivao sam nepomičnu sfingu, i silnim sam glasom uzbudio zvučnu jeku piramida. Samun je prešao preko mene, kao što prelazi more preko litica svojih obala. I kao litice ostao sam nepomičan, ponosan i jak. Zašto sam, djeco rimska, zašto sam vaša igračka? . . .«

Pratnja je na lirama popustila. Popeja upadno brisala sebi oči. I dvorjanici se naprezali, da budu što ozbiljniji.

»I najjači pada, kad kucne njegov čas. Odnijeli ste me jedne večeri, kad me je ono glas pustinje omamio svojim čarom. Ali ja izdišem u najvećoj borbi, ja umirem u boju. Krv mojega neprijatelja balzam je, za kojim teži moje tijelo, da se u njemu mrtvo okupa. I ja nijesam nipošto tvoja igračka, narode rimski! . . .«

Nastade neiskazana bura klicanja i oduševljenja. Sa svih klupa sipalo se cvijeće pred careve noge. Vestalke su tronute i stojeći mahale rukama, što su im drhtale od oduševljenja. A Neron je sjao usred arene u pobjedničkoj pozi i oholo slušao bučno obožavanje. Usred gromkih hvalospjeva vraća se cezar na svoje mjesto pokraj Popeje. Ona mu pohitjela u susret, čim se pojavio na donjim stepenicama. Klicanje prestade, i Popeja se duboko pokloni pred svojim gospodarom. Kad sve zašutjelo, zaori jak glas, a da se nije znalo odakle:

— Ubojica! . . . Majkoubojica! . . . Tiranin! . . . Lakrdijaš! . . . Proklet bio! . . .

Nivija sva protrnula. Mislila je, da će pretorijanska straža potražiti i sasjeći čovjeka, koji tako pogrgjivao cara. Ali nitko se nije radi toga uzrujao. Nivija je

bila čula, da su cezara često puta javno pogrgjivali, a da psovači nijesu bili kažnjeni.

Tada se okrene prema Niviji starac, što je sjedio pokraj nje:

— Djevojko, bi li mi htjela kazati, kako se zoveš?

Ona ga pogleda s nepovjerenjem.

— Slušaj! opet će joj starac. Sasvim si nalik na djevojčicu, koja je bila moje jedino blago, i koja mi je umrla. Kad te eto gledam uza se tako nježnu i plavu, čini mi se, da je uza me moja Flosija...

Na njegovim crvenim vjegjama zasjale dvije krupne suze i izgubile se u navorima staračkog lica. Nivija osjeti u svom srcu duboku sućut.

— Laka joj bila zemlja! reče starcu s puno nježnosti. I neka bi vrijeme ublažilo tvoju žalost! Drago mi je, što te moje lice podsjeća na tvoju kćerku. Ja se zovem Nivija. Ali ovdje ću se zvati Flosija.

— Blagoslovljena!... Ah, blagoslovljena za tvoje saučešće! šaptao starac u pola glasa. Bog te očuvao, da ne ugledaš jednoga dana u toj areni biće, koje ti je milo!... Ja sam gledao s ovo-

ga istog mjesta, gdje sada sjedim, kako mi je prešla kćerka preko praga onih malih zatvorenih vratašca, onih nesretnih vratašca, što su eno tu pred nama...

Starac zajeca. Okrajak svoje toge stavi na usta, da mu se ne čuje jecanje. Niviji zastade dah, i ona promuca:

— A šta ima, šta ima iza ovih vratašca?

Starac joj nije odgovorio ništa. Ali kako je nastala u čitavom Koloseju šutnja, začuje se odozdo, iza onih zatvorenih vratašca, ozbiljna i nježna pjesma. Razabiru se muški glasovi i milozvučno pjevanje žena, i u veličanstvenom zboru isticali se glasovi djece. Ovaj tajanstveni pjev nadjačalo je urlikanje svjetine:

— Kršćane pred zvjerad! Kršćane pred zvjerad!

Nivija uhvati sva zbunjena starčevu ruku i prošapta uzrujanim glasom:

— Je li Flosija bila kršćanka?

Više je pogodila, nego čula starčevo priznanje.

— A ti, a ti?... šaptala djevojka. Jesi li i ti kršćanin?

— Jesam, hvala Bogu!...

I smiješeći se i kroz suze reče tada Markova kći, sva radosna:

— O presretni dioniče nebeske Gozbe! ... Molim te, povedi me Kristu! ...

Nitko nije čuo njihova razgovora. I nitko nije opazio njihova uzbugjenja. Sve su oči bile uprte samo u arenu, gdje su se borile dvije čete gladijatora. I dok je svjetina pozorno pratila ovu novu igru, Nivija je pripovijedala tronutome starcu o svojim duševnim borbama, o svojim patnjama i o svojem použdanom ufanju. Jedva je opazila, kako su unišli u arenu gladijatori, kojima su lica bila zastrta željeznim šljemovima. Žestoki sudari oružja i štitova nijesu je pomeli u njezinoj svetoj radosti.

— Jest, ja ću te povesti Kristu, govorio joj Flosijin otac. Dogji sutra do na Salarski put! Čekat ću te u osam sati, pa ću te povesti Apostolu Petru onomu, koji je vidio Krista tamo dolje u Judeji. Pod zemljom, u gradu mrtvih on je, naš blaženi Apostol, koji je svojim očima gledao Učitelja... Pod zemljom, u katakombama, gdje počivaju naši izginuli mučenici, moraju živi da traže svoj zaklon... I kada te povedem svetomu starcu, pokazat ću ti usput grob, gdje čeka razmrcvareno tijelo moje Flosije svoje uskrsnuće...

Megjutim su se na pješčanoj areni bijesno borili megju se Tračani, Samnićani i Rimljani. Po zemlji se valjali krvavi trupovi, što bi ih kolosejske sluge odmah iznosile. Naskoro su ostala na nogama samo još dvojica. Sva se pozornost svratila na njihovu borbu. Obadvojica su veliki i jakih mišica. Lako su zamahivali svojim teškim oružjem, pa su navaljivali strahovitom bjesnoćom jedan na drugoga. Napokon jedan od njih zavitla svojim mačem i odskoči na stranu. A dok je njegov protivnik, zaveden ovom varkom, u svom skoku posrnuo, on presječe strahovitim udarcem nesretniku njegov šljem. Prepolovljena se kaciga zakotrlja po zemlji, i gladijator se sruši otvorena čela...

Amfiteatrom odjeknu oštar, očajan ženski krič. Blijeda i raskriljenih ruku uspravila se jedna djevojka, sva preneražena i zaprepaštena. Njezine su velike i uplašene oči zurile u krvava čovjeka, što su ga iznosili iz arene. I ona kriknu glasom, koji nije imao ništa ljudsko u sebi:

— Marko! ... Oče moj! ...

... I djevojka se sruši onesviještena u raskriljene ruke starčeve.

U areni su robovi krv zasipali pijeskom. Nesretna ona niska vratašca otvorila se, i kroz njih prolazio dugi niz Kristovih sljedbenika. Na urlikanje svjetine, koja je izazivala na kršćane smrt, odgovarali su mučenici pobjedničkom himnom. Megjutim su zaškripale podzemne krletke. Na arenu izagjoše izgladnjeli tigrovi ...

VII.

Djevica u zvjezdama.

Prve jutarnje zrake probijale su u sobu. Nivija, sva blijeda i umorna, podigla se sa naslonjača od slonove kosti, gdje je bdjela, pa se nagela nad krevet. Harta, koja je sjedila kraj postelje, stavi prst na usta i prošapće:

— Spava . . .

Marko je zaista spavao. Glava mu je bila zamotana oblozima. Ispod očiju izbili mu modri koluti. I usne mu pomodrile. I dok ga je kćerka promatrala, navrle su joj vruće suze na oči. O, kako je ona sad shvaćala onaj vječiti strah, u kojem strepe žene gladijatorâ! Kako je ona sad razumjela onu tjeskobu, koja je lagano ubijala njezinu majku Teoziju! Evo od čega je umrla njezina uvijek zaplakana mlada majka! To je bilo ono dugo i dnevno mučenje, što je trovalo njezine dane i izjedalo njezino tijelo!... Marko je bio gladijator. I sa svojom krvlju plaćao je one nakite, što ih je bio mećao na svoju ženu i kojima je sad gizdao svoju kćer... Nivija je sada razumijevala ono tajanstveno izbivanje svojega oca, one njegove rane, zbog kojih je bila toliko puta zabrinuta, ono odobravanje, kojim su ga pozdravljali patriciji u Antiju, pa onaj strah, što je bio spopao Hartu, kada je njih dvoje povukla svjetina u Kolosej. I kada se je sinoć, naslonjena na onoga starca, vratila u ovu bijelu kuću i prešla preko praga, gdje sjao kao za porugu onaj »Salve« u mozaiku, Harta joj sva preneražena pohitjela u susret i zavapila:

— Zašto, ah, zašto si htjela da vidiš? . . .

O, kako su brižljivo čuvali tajnu! Da nije bilo ovoga strašnog slučaja, Nivija ne bi valjda nikada znala, u kakve se opasnosti upušta njezin otac. I ako bi joj ga donijeli jedne večeri smrtno ranjena, ona bi dakako plakala i žalostila se . . . ali barem ne bi morala strepiti svakidan nad njegovim životom. . . .

Nivija se digla i počela polako oblačiti dugačak ogrtač. Zatim se nagela ocu i promatrala ga dugo s velikom žalošću.

— Harto, prošapće Nivija, pazi na njega!

— Kuda ideš? . . . začudi se stara Grkinja.

— Idem se moliti za njega . . . odgovori djevojka jednostavno.

I obje se žene čvrsto zagrliše.

Aurelijanova je zaručnica izišla iz kuće i prošla kroz vrt, koji je bio pun mirisa i svjetlosti. Kako je ugodne časove ovdje provela! Njezine zaplakane oči potražile su na bijelom pročelju uski dvokrilni prozor paunove sobe, i težak joj se uzdah ote iz njezinih grudi. I prolazeći pokraj jezera sjetila se modroga zaljeva i sicilske ružičaste vile, mirtina gaja i one terase, gdje joj je Aurelijan

jednoga jutra prviput govorio o Svemogućem. . . .

Sada je bio taj Bog jedini, u koga je stavljala svu svoju nadu. Nivija se žurila prema Salarskom putu, gdje ju je već čekao sigurno starac kršćanin. Prošla je kroz stara Viminalska vrata i naskoro je stigla do Nomentanskoga puta. Sretala je usput kampanjske pastire, što su tjerali pred sobom krda koza. Srela je robove, koji su nosili svojim gospodarima pune košare voća. I najedamput s lijeve strane otvori se pred njom Salarski put, još posve u mraku. Ona krenu tim putem. Odjednom se stvori pred njom Flosijin otac.

— Bog s tobom! pozdravi je starac prijazno. Kako je bilo noćas tvom ocu? Je li spavao?

— Ah! odvrati Nivija zdvojno; sve od onog časa, kad smo ga vidjeli u Koloseju, kako je pao, još nije došao sebi. Leži bez svijesti. I liječnik, koji ga njeguje, klima glavom i stavlja mu obloge na strašnu ranu. . . .

— Dogji, jadno dijete! usklikne starac. Žurimo se u Katakombe! Apostol će se moliti za tvojega oca. I Krist će mu vratiti zdravlje.

išli su ispod ruke. Djevojka je slušala riječi utjehe, što joj ih govorio njezin vogja. Naskoro su prolazili pokraj napuštenih kamenarnica. Zatim se redali vinogradi, pa neobragjena polja i opet vinogradi. . . . Tlo se stalo dizati. Na obronku malog brežuljka, što se pomaljao pred njima, zijevao je otvor. Starac je unišao prvi, a Nivija za njim. Dolje u dubine vodile su stepenice. Tu i tamo gorjele su male svjetiljke. Zrak je bio vlažan, i čuo se miris tamjana. Išli su hodnikom, koji je bio ispočetka uzak, ali se malo po malo širio. Zidovi su bili puni natpisa i priprostih slika. Nivija je usput čitala natpise: Ovdje spava Jelena, grčka ropkinja, umrla za ljubav Kristovu. Sa strane ove ponizne mučenice počiva jedna patricijka. Kao što ih je sjedinila smrt, tako neka bi budući vijekovi štovali zajedno njihov pepeo u pozlaćenim moćištima. . . .

Starac uzdrhta pred jednim grobom, što je bio izduben malo u pozadini.

— Gledaj! Ovdje počiva moja Flosija. . . . Ovamo dolazim, pa se molim i plačem. Ovamo sam je položio svojim rukama. Bila je sva krvava. Nebeska pšenica, zubima lavljim samljevena . . .

Starac se spusti na koljena. A Nivija ugleda najedamput, sva smetena, na crnkastoj ploči svoju sliku. . . . Djevica okružena nebeskom modrinom i prozirnom vodom, u kojoj je podrhtavao odsjev zvijezdâ. Raskrilila ruke jedna plava i nasmijana djevica. I Nivija je prepoznala potočić, što žubori usred mirta tamo dolje u Siciliji. . . I ova vitka i mila djevica, njezin pogled, njezin smiješak, njezino držanje: ista Nivija.

— Tko je to načinio? Tko je to naslikao? . . . promucala Nivija, koja se najedamput zacrvenila i uhvatila se rukama za čelo.

Starac je jecao i nije joj odgovorio. Tada je pohitjela naprijed, jer je bila sigurna, da je Aurelijan ovdje, u tim hodnicima, i da će ga za koji čas vidjeti . . . jer jedini on, on jedini mogao je naslikati ovu djevicu, okruženu zvjezdama i Nivijinim crtama u licu.

— Gospode! govorila Nivija u sebi. Gospode! Ti si me napola uslišio, jer ću ga opet naći. . . . Dovrši, o Kriste, svoje dobročinstvo i vrati mi još mojega oca!...

Došla je u prostranu okruglu dvoranu, gdje se čulo neprekidno žuborenje

jednoga vrela. Bilo je tu oko stotinu kršćana: ljudi, žena i djece. Stajali su svi legjima okrenuti prema izlazu, gdje se bila Nivija zaustavila. Ona je sklopila ruke na grudima. Neiskazana radost obasjala je njezino blijedo lice. Našla je svijetlo!... Tamo dolje stajao, okrenut prema njoj, jedan velik starac bijele kao snijeg glave. I on joj se nasmjehnuo pogledom, iz kojega je odsijevala neizmjerna blagost. S ovim smiješkom unišao je neki božanski mir u njezino srce. . . . Pred Apostolovim nogama klečao je jedan mladić, i udarao se u prsa, i glasno ispovijedao svoje grijehe. I Nivija je prepoznala tu prignutu zagasitu glavu.

— Oče moj! Tužim se pred svojom braćom, da sam bio kukavica. . . . Pobjegao sam, da ne moram povesti sa sobom svoju zaručnicu onamo, gdje bi stradala. . . . Bojao sam se za nju, da je ne zadesi mučeništvo. I bojao sam se za sebe, da neću moći podnijeti toliku tugu. Nijesam htio da joj objavim Boga. Hotice sam je lišio ove svježe vode, iz koje izvire milost. Volio sam, da ostane poganka, i da ja pobjegnem od nje . . . Na Sudnji dan tražit će Gospodin od

mene račun za ovu dušu, što mi ju bio povjerio. Ona je bila u mojim rukama kao neobragjen dijamanat, što sam ga mogao izbrusiti i izgladiti. Ja sam bio kao nevjerni radnik, koji se boji, da dijamanat ne bi trpio, a ne pomišlja na to, da će ova patnja još uvećati njegovu vrijednost. . . Griješio sam proti Bogu i proti Niviji. Grižnja savjesti ubija me... Oče moj! . . . Želio sam sebi smrt! . . . Toliki sam bio kukavica! . . .

Jecanje mu prekinu posljednje riječi. I Aurelijan se prignuo, da poljubi gole noge Petrove. Ali tada kao da se je stvorio angjeo milosrgja pred njim. Jedan srebrni i jaki glas progovori:

— Aurelijane, ne plači! Dovoljno si mi pokazao put, što vodi Bogu, jer . . . eto vidiš . . . ja sam došla! . . .

Lagano klekne pokraj njega pred Apostola i milo reče:

— Oče, molim te, daj mi krsne vode! Učini me odmah djetetom Kristovim . . . Ja imam da ga nešto umolim. Kad mi bude duša čista i bijela, On će me onda sigurno uslišiti . . .

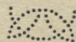
Poglavar Crkve dugo je upirao svoj pronicavi pogled u mile plave oči, što su

tražile od njega pomoći. I na dnu ovih sjajnih očiju ugledao je Apostol dušu tako lijepu i tako čistu, da je uzeo iz ruku jednoga djakona čašu bistre vode, pa ju lagano izlio na čisto Nivijino čelo, izgovarajući sakramentalne riječi. . . .

Aurelijan je bio kao izvan sebe od prevelike sreće. Pomislio je, da katkad valjda nebo silazi na zemlju. I dok je pobožni zbor zapjevao »Veni Creator«, Aurelijan je osjetio na svom čelu Apostolovu ruku i čuo je, kako mu časni njegov glas progovara:

— Ja te odrješujem. Tvoji su grijesi oprošteni na nebu i na zemlji. Idi u miru!. . . .

A Nivija se molila za Marka. . . .

VIII.

U oluji.

Gladijator se malo pomalo oporavljao. U hladu čempresa ležao je u počivaljci. Bio je još jako slab, pa se nije brinuo za ono, što se zbivalo oko njega. Ništa se nije čudio, što je vidio Aurelijana pokraj sebe. I nije ga ni pitao, zašto je tako dugo izbivao. Vidio je, da mu je kćerka radosna i sretna, i to mu je bilo dosta.

U duši Nivijinoj bilo je doista procvalo proljeće najveće sreće. Našla je opet Aurelijana, i ona je postala kršćanka, kao što je bio on. Marku će rana naskoro zacijeliti, i ona je bila čvrsto uvjerena, da će se on sada odreći svojega pogibeljnog zvanja. A zatim će svi skupa poći na Siciliju, u ružičastu vilu, daleko od ovoga krvavog Rima, i živjet će sretno u ljubavi Kristovoj. I vjerni oslobogjenik Ordat upoznat će svetu nauku, kao što ju je upoznala i Harta. Harta je sada znala i put u Katakombe, gdje ju je prije nekoliko dana krstio Apostol Petar.

Jednoga jutra, kad je Marko već toliko ojačao, da je mogao, naslonjen na Aurelijana, već malo prošetati na suncu, pristupila Nivija ocu, koji se odmarao u postelji, pa mu umiljato ispričala svoje lijepe osnove za budućnost. Nije mu još bila otkrila, da je postala kršćanka. Odlučila je, da će mu to onda kazati, kada budu na Siciliji. Ali ga je sad

suznim očima molila i zaklinjala, neka bi se okanio krvavih borbi u areni, kojima je jedina svrha zabavljati cara, njegov pokvareni dvor i prostačku svjetinu. Ali Marko prekine Niviju:

— Kako vidim, ti imaš vrlo malo pouzdanja u snagu i srčanost svojega oca, moja Nivija? . . . Zato, jer mi sreća nije slučajno poslužila, i jer mi šljem nije bio dosta tvrd, ti bi htjela odmah, da se okanim zvanja, u kojem ja toliko uživam! Čekaj samo, Nivija, dok ozdravim! Platit će mi onaj prokleti Samnićanin moje tolike patnje i tvoje velike brige!

Nivija ga sve jednako molila i plakala. A Marko joj uzrujano i kao u groznici dalje govorio:

— Nivija, ti ne znaš i ne možeš da shvatiš onu opojnost pobjedničkog triumfa! Osjećati se jakim, boriti se, pobijediti, pa se onda ponosan ispraviti na krvavoj areni; i onda gledati, kako ti sav svijet, od najgornjih pa do najdonjih klupa, plješče i kako te pozdravlja . . . i kad sam sebi reći mogu: ja sam raspalio to oduševljenje! . . .

Djevojka je sad promatrala svojega oca s neiskazanom žalošću. Ta to je oholost, pomislila je, a oholice Bog ponizuje. Poblijedila je, kao da se prepala, da će ih eto odmah sada stignuti kazna. Sad joj je bilo jasno, da prepuštà ruka Gospodnja njih sve buri i oluji. Ostat će dakle u Rimu, u vječitoj opasnosti, u jednakom strahu i žalosti. Ljubav će im biti jedina utjeha . . . Najedamput se Nivija sva stresla. U njezinoj je duši progovorio jedan glas: Što smeta opasnost, što bi se bojala žalosti, kad će Krist biti njihova utjeha i zaštita? Ona će usrdno moliti Boga, da im se smiluje i da se objavi Markovu srcu. A kad jednom gladijator postane kršćanin, onda on više neće prolijevati krvi u nepotrebnim borbama. Onda će on shvatiti Božji zakon: Ljubite se megju sobom! . . . I kad bude svladana ta njegova oholost, onda će on prinijeti Gospodinu žrtvu.

Ali sve je to bilo još daleko. Jer dok se Nivija tješila svojim nadama, Marko joj je uzrujano sve dalje govorio:

— Zaista, pobjednički su triumfi u kazalištu opojni! . . . Ali kako su tek divni i dragocjeni pobjednički uspjesi,

što se postizavaju kod patricijâ, osobito kod noćnih svečanosti na Palatinu! . . . Ovdje ti ne kliče i ne plješče neotesana i prostačka svjetina; ovdje se pomno prosugjuje, na čijoj je strani pobjeda, i kome zapada pljesak i ushićeno oduševljenje. A nakon pobjede dižu se i žene i ljudi, pa bacaju pred pobjednika cvijeće i nakite . . . Onaj lanac, što sam ti ga bio donio u Antiju, moja Nivija, poklonila mi je carica Popeja! . . .

Marko se u postelji okrenu i zatvori oči. Još je uživao u tom svome najvećem triumfu. A Nivija je mislila, kako će drago kamenje sa toga lanca, očišćeno blagoslovom, za koji dan resiti kalež, iz kojega uzima Apostol Petar božanski napitak. I pri toj pomisli ona je postala u svojoj duši sasvim uvjerena, da će naći snage i jakosti u nebeskoj Gozbi, na koju je poziva Gospodin. Krist će biti njezina utjeha i pomoć u tom životu vječite tjeskobe i straha, što joj je bio odsele dosugjen. Svaki će dan crpsti novu snagu na tom vječnom izvoru Božjega milosrgja, i svakog će jutra pružit joj Apostol angjeoski Hljeb, Tijelo Sina Boga živoga . . .

I tako je bilo. U zoru, dok je još Marko spavao, zalazila bi Nivija, brižljivo zastrta koprenom, s Aurelijanom i Hartom u Katakombe. I tamo dolje, u onom Božjem miru, kojim su odisali oltari i grobovi, njihove su duše uživale. Riječi vjere i ufanja, što ih govorio Apostol, djelovale su na njih kao svježa jutarnja rosa. Božanska hrana ulila im u dušu novoga života. Zatim bi Harta pohitjela, da stigne što prije u bijelu vilu. A zaručnici bi se još neko vrijeme zadržali u Katakombama, i vruće zahvaljivali Bogu na iskazanoj milosti, ili bi razgovarali s Apostolom Petrom o Spasitelju, kojega je grijeh razapeo na križ . . .

Progonstvo još nije prestajalo. Naprotiv! . . Svakidan odigravali se novi pokolji. Tamnice bi svaku večer ispražnjivali, a kršćane slali u arenu pred divlju zvjerad. I svakoga jutra bile bi tamnice opet pune kršćana. što su ih uhode u noći prijavile, a vojnici pohvatali.

Jednoga dana, dok je podnevno sunce najjače pripecalo, naišli su Nivija i Aurelijan, kad su se vraćali bijeloj kući,

na dugi red sužnjeva, što su ih vodili u Kolosej. Vojnici su okrutno pred sobom udarali kopljima i tankim remenjem po tim mučenicima, koji su bili već napola mrtvi, i koji su pod udarcima sanjali o božanskim obećanjima slavnog uskrsnuća. Jedan starac, kojega su već prije bili mučili rastezalima i usijanim kliještima, srušio se na cesti sasvim iznemogao. Volio je umrijeti odmah, nego da podnosi muke dugoga puta. Čitava se povorka zaustavila. Pet ili šest vojnika bacili se kao bijesni na iznemoglog starca, da mu otešćaju još posljednje postaje njegove Kalvarije.

Nivija je drhtala i upirala se o Aurelijanovu ruku.

— Gledaj, govorila mu tiho; tako je Isus pao pod teretom križa. Ali njega je pridigla nadnaravna sila, da izvrši veliku žrtvu do kraja. A siromašni ovaj starac nema ništa, što bi ga jačalo u smrtnoj borbi, ništa! . . .

I Aurelijan je žalosno opetovao za njom:

— Ah, ništa! . . . Nema ni Veronike, koja bi ga sažalila!

Tada su zasjale duboke oči u mlade Rimljanke tako plemenitim žarom, da je bio pjesnik sasvim zapanjen. Laganom kretnjom skine ona sa sebe svoju koprenu i progje neustrašivo kroz četu okrutnih krvnika. Aurelijan pošao sav smeten za njom. Nivija se približi mučeniku, koji je bio sav u krvi. S neizmjernom ljubavi otare mu jadno lice, koje mu je bilo sve izobličeno od okrutnog mučenja. Vojnici su bili osupnuti. Gledali je, što to radi, pa se onda udaljili. A zaručnici se prignuli starcu, koji jedva još dihao, i govorili mu utješljivo o vječnom blaženstvu, što mu je već posve blizu. Mučenik otvori oči, pa kad ugleda djevojku. posljednji smiješak obasja njegove blijede usne, i on prošapće tiho:

— Flosija, moja mala Flosija! . . . Ti si zar ovdje . . . Došla si po mene . . . Angjele . . . angjele svijetla, raširi . . . krila! . . . Vodi me, Flosija! . . . Povedi me . . . sa sobom . . . u nebo! . . .

I starac je svršio. Njegove su umorne oči ponijele sa sobom milu sliku blijedoga lica. Iz njegovih je rana prestala curiti krv.

Tada su se vojnici već snašli. Pograbili su Niviju i Aurelijana, koji su klečali kraj mrtvoga starca, svezali ih i gurnuli u red s ostalim zarobljenim kršćanima. I povorka je krenula dalje prema Koloseju.

— Sužnji su prebrojeni. Jer je jedan mrtav, povedimo ovo dvoje, pa nećemo imati neprilike, kad dogjemo.

Nivija kao da nije bila svijesna, što se to s njom dogodilo. Vjera ju zanijela u nadzemaljski svijet, i ona je svim zanosom svojega srca pratila dušu, koju je bio Bog pozvao k sebi. I Aurelijan je tada shvatio nebeske nagrade, što ih Gospodin daje svojim mučenicima. Pa se i on u nijemom zanosu radovao, što će ih naskoro sjediniti Krist u vječnosti . . .

Tako su prolazili pokraj palača i hramova, a da nijesu ništa vidjeli. Išli su širokim cestama i prošli su takogjer pokraj bijele vile, gdje su mozaici na kućnom pragu još uvijek pozdravljali sa »Salve« one, koji neće više prijeći preko toga praga . . .

Harta je bila zabrinuta, što ih tako dugo nema, pa je izišla, da ih dočeka

na ulazu. I vidjela ih je, tako mlade, tako lijepe i blijede, svezane megju sužnjevima. A tako su bili zaneseni, da nijesu opazili ni Grkinje niti bijele vile . . . Harta se silno zaprepastila. Zateturala je i morala se uhvatiti za stup, da ne padne. Jedan dječak, koji je iz daleka pratio mučenike, pristupi k njoj i upita je:

— Ima li tko od tvoje rodbine megju ovima, koji će sad umrijeti u Koloseju?

Ukočenom rukom pokaza mu Grkinja na Aurelijana i Niviju, a da nije mogla progovoriti riječi. Dječaku se ote poklik sažaljenja. I ispripovjedi siromašnoj ženi ukratko junačko djelo mladih zaručnika, i kako su ih uhvatili. Harta je drhtala čitavim tijelom i kao da nije slušala. Kad je dječak ušutio, ona promuca:

— A ti, jadno dijete, zašto pratiš ove mučenike? . . .

— Htio sam da vidim ,da li je megju njima moj otac, kojega su jučer zatvorili. Ali ga nijesam opazio. Bit će da je još u zatvoru. Sad idem majci, da joj kažem, da ne bi uzalud išla u Kolosej. Bog s tobom! . . .

I dječaka nestade. Sužnjevi i vojnici iščeznuli su takogjer na ćošku ulice. A Harta je ostala posve sama. Sama u sjaju vrtova i bijelog mramora. Tada joj sunu iznenada jedna misao u glavu, koja je za čas raspršila svu tamu u njezinoj duši. Gladijator Marko, ljubimac puka i Neronov ljubimac, samo on bi mogao isprositi milost za ova dva sužnja. Odmah je pobrzala u vilu . . . Ali, ah! Uzalud je protrčala atrij i terase. Badava se penjala mramornim stepenicama. Uzalud je dozivala gospodara . . . Njezin se glas gubio u praznini kićenih dvorana. Jedan rob, što je pokraj nje prolazio, reče joj:

— Jučer se je Marko osjećao posvema jakim, pa mi je naredio da mu spremim oružje. I sad je baš izašao. Zar ga nijesi susrela?

Nesretnica se sruši na koljena. I nekoliko je časova jecala kao izvan sebe. Ali pomisao, da se približuje čas igara, i da ne smije gubiti vremena, osvijestila ju opet. I ona skoči na noge. Oborene glave i spuštenih ruku smišljala je, šta bi učinila. Najedamput se prene, pogje iz sobe, izagje iz vile, prijegje preko vrta i uze trčati, trčati ulicom.

Sirota Grkinja trčala je da zamoli Nerona, neka se smiluje njezinoj nježnoj golubici, koja se izgubila u oluji . . .

IX.

Careve dosjetke.

Toga je dana bila u Koloseju tolika navala, da je svjetina tri puta zauzela mjesta, što su bila odregjena za patricije. Pretorijanska straža rastjerala je svakiput okrutnom bezobzirnošću taj val nepreglednoga bučnoga mnoštva, i rimski su plemići mogli zapremiti svoja mjesta po redu, kako su dolazili. Pozdravljalo ih je pri njihovu dolasku bijesno klicanje od najgornjih do najnižih klupa. A oni su megjutim nehajno udisavali ugodne mirise iz zlatnih kutija. što su im visjele o vratu, jer ih je tobože gušio zadah proste svjetine.

Car je nešto zakasnio. Dvorjanici iz njegove pratnje pripovijedali su ljudima, koji su se čudili tomu njegovu zakašnjenju, da je Nerona zadržala jedna stara i priprosto obučena žena, uprav

kad je ulazio u kola, da pogje u Kolosej. Dok se sirota progurala do cara, malo da je nije sasjekla straža i zgazili konji. Ali joj je ipak uspjelo progovoriti caru. Otpustio ju car s nekim osmijehom na svom ružnom licu, i ona je otišla plačući od prevelike sreće.

Megjutim su prestali razgovori. U areni se borio jedan tigar sa ogromnom zmijom. Iza toga su se borila dva grčka atleta. I jedan i drugi natrli se mirisavim uljem, pa im je tijelo izgledalo kao od penteličkoga mramora. Neron je gledao sve ovo s nekom dosadom. Njegovi ga dvorjanici u strahu krišom promatrali.

Ako se caru nijesu svigjale kolosejske igre, znali su svi vrlo dobro, da on u svojoj krvavoj mašti smišlja nešto osobito, što bi moglo da pobudi njegovu uspavanu pažnju. Vladarevim hirima moralo se smjesta udovoljiti. Da se on slučajno umori gledajući mučenje kršćana, i da naredi, neka se bace pred lavove vestalke ili carica Popeja, patriciji bi se požurili da izvrše nalog svojega gospodara. Inače bi se moglo desiti, da padne caru na pamet drugi kakav hir, pa

da njih same pobaca pred zvjerad, neka ih raznesu na komadiće.

Neron je smrknuta lica i sa dosadom promatrao borbu grčkih atleta. Kolosejske su sluge odnijele iz arene pobijegjenog atleta i pobjednika, jer je i pobjednik jednako stradao u borbi. Robovi su posipali pijesak po izgaženoj areni. Najedamput se razvedrilo mrko lice Nerono. Rimljani su uzdrhtali. Car je prizvao zapovjednika gladijatorske čete i prišapnuo mu nešto u uho. Zapovjednik se povukao i tiho odgovorio:

— Tvoja će zapovijed biti izvršena, božanski cezare!

Malo kasnije, kad su srebrne trublje navijestile, da dolaze kršćani u arenu, pronijela se megju mnoštvom jedna novost. Kršćani, koji su bili osugjeni na smrt, neće biti bačeni pred zvjerad, kao što je dosada bio običaj, nego će biti oboružani, pa će se boriti sa gladijatorima. Oni, koji će nadvladati svojega protivnika, bit će pomilovani. Cijelim je Kolosejem zabrujio veseli žamor, i sve je stalo pljeskati Neronu.

Ali se buka utišala, čim su se pojavili kršćani na areni. Bili su to samo

starci i starije žene. Kako će se boriti? I čudnovato: svjetina nije kričala i zviždala, kada su kršćani pobacali u pijesak oružje, što su im ga dale kolosejske sluge kao za porugu. Tada se pojaviše megju kršćanima Aurelijan i Nivija. Oboje mladi i lijepi. Kao premaljetno sunčano jutro lijepi. Uzeli se za ruku. Ponosni, kao da su pozdravljali blaženu vječnost, što im se bližila. S prezirom otklonili su mačeve, što im ponudili lanisti. Oboje su stajali bez oružja usred kršćana, koji su se bili spustili na koljena, pa su izgledali, kao da više ne pripadaju ovoj zemlji.

Aurelijan je opazio, kako su pogledi svjetine uprti u Niviju, pa je obzirnom kretnjom pridignuo okrvavljenu koprenu, što bila pala s njezinih ramena, te ju njom pokrio. Na nekim klupama, gdje su bili opazili ovu njegovu kretnju, stali su Aurelijanu pljeskati i povlagjivati.

Tada su unišli u arenu gladijatori. Ovaj put bili su gologlavi, jer teški šljemovi sa vizirom upotrebljavali su se samo u ozbiljnim borbama. Aurelijanova kretnja dozvala je njegovu zaručnicu iz zanosa, u koji je bila zapala njezina du-

ša. Sabrala se i pogledala oko sebe. Najedamput krikne Nivija. Kao izvan sebe raširi ona ruke i poleti prema gladijatorima, što su ulazili u arenu. Onesviještena sruši se Nivija pred prvim gladijatorom, u kojem je bila prepoznala svojega oca. . . .

Gladijatori bili su svi osupnuti, kad su unišli u arenu. Bilo im je rečeno, da se imadu boriti: a kad tamo, njihovi su protivnici bili starci i žene, koji su već pobacali oružje od sebe . . .

Marko reče svojim drugovima:

— Mi smo vojnici, a ne krvnici!

Upravo kad je izgovorio ove riječi, potrčala je Nivija prema njemu i srušila se pred njim, kao da je nestalo tla ispod njezinih nogu. Strašna slutnja obuzela je Marka. On se prignuo, pridignuo malo s lica onu okrvavljenu koprenu, i njegovo je snažno tijelo kao prut zadrhtalo. U zdvojnosti je sav protrnuo. Prepoznao je lice svoje vlastite kćeri. . . .

A tamo dolje smijao se car Neron. On je uživao.

Kršćani dizali ruke prema nebu i klicali: »Kriste, ja vjerujem u Te! Kriste, primi me u svoju slavu . . . A ta-

da prihvati gladijator Marko onesviještenu kćer svoju, pa je izdigne prema nebu, odakle su padale sjajne sunčane zrake, i ponese je prema mučenicima, i povikne iz sve duše svoje:

— Kriste, ja vjerujem u Te! . . . — Kriste, primi me u svoju slavu! . . .

Prizor je bio veličanstven. Bilo je to jedno čudo. Oduševljenje i živa vjera obuze poput munje sve duše. Tračani, Mirmiljonci i Samnićani pobacali svoje mačeve i gladijatorske štitove, pa potrčali za Markom putem spasenja, i stali s njim zajedno vikati u sav glas:

— Kriste, ja vjerujem u Te! . . . — Kriste, primi me u svoju slavu! . . .

U areni, koja čas prije blještala sva u oružju, klečali sad samo kršćani, koji su upirali svoja sjajna lica prema nebu. Suznim očima očekivali su mučeničku smrt i pobožno su sklapali ruke u ljubavi prema Kristu. Jedini je Marko stajao megju njima uspravno i neprestano držao u rukama svoje dijete, koje mu je bilo tako drago. Prinosio je Bogu žrtvu svoje ljubavi i svoje oholosti.

U Koloseju zavlada velika tišina. Svi su bili duboko dirnuti, a neki su patriciji plakali od ganuća.

Neron klimao otresito svojom podbulom glavom, i njegove se obrve namrštile. Neron pobjesnio. Izmakao mu lijepi prizor, što ga je sebi priredio. Kako divan bio bi to predmet za njegovu pjesmu, da je otac-gladijator sasjekao vlastitu kćer, mladu kršćanku! . . . .

Da zaboravi na taj svoj neuspjeh, što ga je eto doživio, gospodar Rima u svojoj žegji za krvlju naredi nehajnim glasom:

— Lavovi!

Kao da je pala žeravica u čašu alkohola, tako je djelovala ova riječ na uzbugjeno općinstvo. Kolosejem zaori silna buka prosvjeda. Na hiljade usta stade vikati, na hiljade ruku stade prijetiti. Robovi, koji su imali da otvore zvijerima njihove krletke, stadoše smeteni. Očekivali su novi nalog. Ali je Neron okli-jevao. A tada provali u arenu svjetina kao divlji val, što ruši pred sobom sve nasipe, pa obori nekoliko lanista i kolosejskih sluga, koji su se htjeli opirati, te probije vrata, kroz koja su običavali iznositi mrtva tjelesa mučenika. Kršćani i gladijatori bili su na slobodi . . .

Pod silnim pritiskom ljudskih masa nagjoše se Marko, Aurelijan i Nivija na-

jedamput izvan Koloseja. Iz Koloseja dopirali su još divlji glasovi pobune, a kroz širom otvorene izlaze bježali su u neredu dvorjanici, patriciji i vestalke. Usred najveće buke i galame, uz zvižduk pobjesnjele svjetine, uspjelo je Neronu da stigne do svojih kola, a carica Popeja uklonila se u svojoj nosiljci. Kršćani su pratili obraćene gladijatore u Katakombe. Lavovi su rikali u svojim podzemnim krletkama, kao da su osjetili, da im je izbjegao ljudski plijen. Gnjev rimske svjetine pomalo se stišavao. Megjutim su Nivija i Aurelijan u bijeloj vili učili Marka molitvu zahvalnicu, koja je Kristu tako ugodna.

Gladijator je u radosnom zanosu i plakao i smijao se. Ushićen prikazivao je Bogu suze radosnice. I jednako je ponavljao: »Kriste, ja vjerujem u Te!« . . . I u njegovoj se duši napokon naselio blaženi mir.

Završetak.

Lagja je unišla u zaljev. A bila je divna večer. Crvena i nepomična svijetla sa teškoga broda odsijevala su u svjetlucavom moru. Jedan mali čamac plovio je prema kopnu i prosijecao valove, što su blještali u grimiznoj boji. Evo žala! Marko i Aurelijan skočili prvi na pijesak, što se svjetlucao u večernjem šarenilu. Za njima je izišla Harta. Napokon je ostavila lagjicu Nivija, pa se privinula pjesniku. Na njezinoj je ruci sjao vjenčani prsten. Prije nego što su ostavili Rim, bili su klekli Nivija i Aurelijan u Katakombama pred Apostola Petra, i on ih je združio za život i za smrt, za radost i za žalost. Marko je tada primio sveto krštenje, a s njim i njegovi drugovi, nepobjedivi gladijatori, koje je pobijedio Krist. Zatim su pošli mladi supruzi na grob mučenice Flosije. Pokraj mlade mučenice, koju su bili lavovi raznijeli na komade, položile su pobožne ruke tijelo onoga starca, kojemu je bila Nivija za-sladila posljednje časove. A nad počiv lištem oca i kćeri bdjela je Djevica, kružena zvjezdama, koju je bio nas Aurelijan.

Zvijezde. . . . Koliko ih ima ove večeri na nebu! . . . Kako divno one sjaju! . . . Njihov se sjaj odrazuje u bistrim potocima i u moru, pa i u očima, što se dižu prema njima . . . Ružičasta vila pa i zrak oko nje kao da su posrebrnjeni u tom zvjezdanom sjaju. . . .

Ordat je pohitio niz bijele zavojite stepenice. Na gornjoj terasi mašu robovi bakljama i kliču od veselja. Zemlja i nebo pozdravljaju goste. Zemlja i nebo i gosti lijepi su kao osmijeh.

. . . Lagan povjetarac zašušti oko putnikâ, koji su napokon stigli u luku, gdje su zaštićeni od svake oluje. Taj lahor kao da je donosio sobom neko neosjetno milovanje i blagoslov. Izmijenili su poglede, i svima su bile oči vlažne. Svi su mislili na to, da je Gospodin u svojem milosrgju prigrlio onu dušu, koja bi ga bila sigurno uzljubila, da ga je upoznala. Vjerovali su, da gleda večeras Teozija, sva sretna i blažena, s rajskih visina na njih.

SAK HRVATSKE TISKARE D. D.
SARAJEVO.